

Anders behandeld

Amsterdamse kinderen en jongeren
over discriminatie en racisme.

20 november 2024

**kinderombudsman
metropool amsterdam**

Anders behandeld

Amsterdamse kinderen en jongeren
over discriminatie en racisme.

Inhoud

Voorwoord	6
Samenvatting voor kinderen	8
1 Waarom dit onderzoek?	10
1.1 Aanleiding en achtergrond	10
1.2 Doel- en vraagstelling	11
1.3 Reikwijdte en aanpak	11
1.4 Leeswijzer	12
2 Wat verstaan we onder discriminatie en racisme?	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Discriminatie in relatie tot Kinderrechtenverdrag	13
2.3 Pesten en discriminatie	14
2.4 Wat zeggen deskundigen?	14
2.5 Hoe duiden kinderen discriminatie en racisme?	15
3 Wat ervaren kinderen en jongeren in hun dagelijks leven?	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Ervaringen met racisme en discriminatie	16

3.2.1 Pesten door leeftijdsgenoten	16
3.2.2 Uitgescholden worden door volwassenen	17
3.2.3 Anders worden behandeld en uitsluiting	18
3.2.4 Onterecht beschuldigd worden	20
3.2.5 Invloed van (sociale) media en politiek	20
3.3 Rondetafelgesprekken met stadsdelen	21
4 Hoe gaan kinderen en jongeren om met discriminatie en racisme?	23
4.1 Inleiding	23
4.2 'Coping' strategieën nader uitgewerkt	23
4.3 Emoties en 'coping': woede, onrechtvaardigheid en verdriet	24
4.4 Emoties en 'coping': negeren, machteloosheid en vermijden	25
4.5 Emoties en 'coping': reflectie en verbinding	26
4.6 Ervaringen en gevoelens bespreekbaar maken	27
4.7 De lange termijn gevolgen	29
4.8 Rondetafelgesprekken met stadsdelen	31
5 Welke oplossingen en uitdagingen zien kinderen?	32
5.1 Inleiding	32
5.2 'Coping' strategieën en oplossingsrichtingen nader uitgelegd	32
5.3 De verschillende oplossingsrichtingen	32
5.3.1 Het verstrekken van adequate voorlichting	33

5.3.2 Straffen en belonen	33
5.3.3 Laagdrempelig melden	33
5.3.4 Het gesprek aangaan	34
5.3.5 Toezicht houden	35
5.3.6 Daders aanspreken	35
5.3.7 Opvoeden en een inclusievere samenleving bevorderen	35
5.4 Rondetafelgesprekken met stadsdelen	36
6 Wat zijn de conclusies en hoe verder?	37
6.1 Inleiding	37
6.2 Kinderen lijden onder discriminatie en racisme en dat heeft gevolgen voor hun ontwikkeling	37
6.3 Aanpak van discriminatie en racisme en inzichten die daarin helpend zijn	37
6.4 Effectieve aanpak vereist verscheidenheid aan strategieën	39
6.5 Oproep tot actie	40
Bijlagen	41
B1: Bronvermelding	41
B2: Verantwoording werkwijze	44
B3: Leidraad focusgroepen	46

Voorwoord

In de strijd tegen discriminatie en racisme wordt de mening van kinderen niet vaak gehoord. Er wordt vooral óver hen gesproken in plaats van mét hen. Reden genoeg voor mij om samen met mijn team een onderzoek in te stellen en te luisteren naar wat kinderen er zélf over te vertellen hadden.

Dit is mijn eerste onderzoek sinds mijn aantreden vorig jaar als Kinderombudsman in de Amsterdamse Metropool. We hebben in verschillende stadsdelen in Amsterdam gesprekken met kinderen en jongeren gevoerd en die gesprekken hebben veel indruk op mij gemaakt. Door de schrijvende verhalen die werden verteld en de emoties die deze verhalen oproepen, zowel bij de kinderen, hun ouders, maar ook bij ons als onderzoekers. Het was schokkend om van zoveel kinderen te horen dat discriminatie en racisme veelvuldig voorkomt en wat deze ervaringen met hen doen. Kinderrechten die toezien op non-discriminatie¹ en het recht om zich goed en ongestoord te kunnen ontwikkelen² staan in mijn ogen onder druk.

Ik signaleer dat wanneer kinderen nare, discriminatoire situaties meemaken er niet altijd ruimte lijkt te zijn om er (goed) over te praten, bijvoorbeeld thuis of in de klas op school. Verontrustend vind ik ook de gelatenheid hierover bij de iets oudere kinderen. Ze geloven niet meer in een oplossing en mijden het onderwerp liever. Het lijkt wel dat hoe ouder kinderen worden, hoe meer zij vervelende ervaringen en gevoelens normaliseren en opkroppen.

Als kinderen geen ruimte hebben om te (leren) praten over ervaringen die hen bezighouden, dan wordt het naarmate de tijd verstrijkt steeds

moeilijker om erover te praten. Terwijl deze ervaringen wel gevolgen kunnen hebben voor hoe kinderen (later) naar de wereld kijken.

Kinderen kunnen door (structurele) discriminatie en racisme vertrouwensproblemen ontwikkelen en een laag zelfbeeld krijgen. Het gevoel hebben er alleen voor te staan kan op de langere termijn een scala van onwenselijke gevolgen in de hand werken, zoals onzekerheid over de eigen identiteit, gevoelens van eenzaamheid, depressie, et cetera. In de psychologie is uitgebreid onderzoek gedaan naar effecten van discriminatie op de (mentale) gezondheid. Discriminatie en racisme bij de bron aanpakken is dus hard nodig; dit kan zelfs worden beschouwd als een vorm van preventieve gezondheidszorg.

Ik heb enorm veel respect voor de kinderen en jongeren die hun verhaal met ons wilden delen. Dat zij – ondanks het onrecht dat zij zien en meemaken – toch voor zichzelf en anderen durfden op te komen.

Als wij meer met kinderen praten over hun ervaringen met discriminatie en racisme dan geloof ik dat de nare effecten ervan verzacht kunnen worden. Zij kunnen er dan gemakkelijker, zonder taboes, effectief over leren praten. Daarnaast bieden de gesprekken waardevolle inzichten voor effectieve oplossingsrichtingen om niet alleen discriminatie en racisme te bestrijden maar tevens voor het creëren van een veilige omgeving voor iedereen.

Positief verrast was ik dan ook door de manier waarop kinderen creatieve oplossingen bedachten om discriminatie en racisme aan te pakken. Een van die oplossingen betrof het laagdrempelig (en veilig)

¹ Zie artikel 2 Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK).

² Zie artikel 6 Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK).

melden van hun ervaringen. Bij zo'n meldpunt kunnen kinderen hun verhaal kwijt én kunnen zij desgewenst advies krijgen. Een oplossingsrichting die ik van oudere kinderen en ouders hoorde was het (nog) beter luisteren naar ervaringsdeskundigen. Die zouden meer en actiever betrokken kunnen worden in het begeleiden en informeren van kinderen, jongeren, ouders en professionals.

Het is niet voor niks dat het Kinderrechtenverdrag voorschrijft dat kinderen hun mening moeten kunnen geven over alle zaken die hen aangaan.³ En dan gaat het niet alleen over *wat* ze zeggen maar ook om de ruimte die ze krijgen om zich te uiten en daarin vaardig te worden.

Met dit onderzoek hoop ik als Kinderombudsman bij te dragen aan een wereld waarin kinderen zich veilig voelen en gelijkwaardig en met respect worden behandeld. Een wereld waarin ze zich gewaardeerd voelen en waarin we gezamenlijk bouwen aan een eerlijk(er)e toekomst. Het wordt tijd om de diversiteit van onze stad niet alleen te erkennen maar ook te omarmen. De verontrustende verhalen die de kinderen hebben gedeeld staan niet meer langer toe dat we wegkijken. Het moment om actie te ondernemen is nú.

Annemarie Tuzgöl-Broekhoven
Kinderombudsman Metropool Amsterdam

³ Artikel 12 Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK).

Samenvatting voor kinderen

Discriminatie en racisme: kinderen en jongeren maken vaak vervelende dingen mee zoals discriminatie en racisme. Dit betekent dat ze anders behandeld worden omdat ze bijvoorbeeld een andere huidskleur, afkomst of religie hebben. Dit gebeurt op verschillende plekken zoals op school, bij de sportclub, in winkels, op straat en online. Soms worden ze openlijk uitgescholden en soms zijn het ook kleine gemene opmerkingen die minder opvallen. Deze vervelende ervaringen kunnen kinderen erg verdrietig of boos maken.

Gevoelens niet verbergen maar erover praten: jongere kinderen worden vaak boos als zij discriminatie of racisme ervaren terwijl oudere kinderen eerder hun gevoelens proberen te verbergen. Het is heel belangrijk dat kinderen met iemand kunnen praten over wat ze meemaken, zoals met vrienden of familie. Het helpt als ze zich veilig voelen en weten dat er naar hen geluisterd wordt.

Racisme bestrijden: om racisme tegen te gaan zijn er verschillende manieren nodig die passen bij de leeftijd van de kinderen. Volwassenen, zoals ouders en leraren, moeten het goede voorbeeld geven en kinderen steunen. Ook moet meer worden nagedacht over hoe sociale media en politiek invloed hebben op discriminatie. Bijvoorbeeld, wat mensen online zeggen kan anderen pijn doen, zelfs als het maar een grapje lijkt.

Onderzoek: discriminatie en racisme komen vaak voor in Nederland. Veel kinderen maken het zelf mee of zien dat hun vrienden hiermee te

maken hebben. Toch worden kinderen weinig gevraagd naar hun ervaringen en hun mening over oplossingen. Terwijl zij vaak goede ideeën hebben om discriminatie te verminderen. Het is dus belangrijk dat hun stem wordt gehoord. Daarom heeft de Kinderombudsman dit onderzoek uitgevoerd.

Ongelijkheid zien: kinderen en jongeren vinden dat discriminatie en racisme vooral te maken hebben met ongelijkheid, zoals huidskleur, religie, geslacht en beperkingen. Ze weten ook dat dit probleem al lang bestaat, bijvoorbeeld door slavernij. Ze zien ongelijkheid in hun dagelijks leven, zoals bij pesten en buitengesloten worden. Dit maakt hen vaak boos of verdrietig.

Gevoelens begrijpen: kinderen voelen zich vaak boos, verdrietig, machteloos of schamen zich zelfs als ze met racisme te maken krijgen. Deze gevoelens kunnen elkaar versterken en het is belangrijk om deze emoties te begrijpen en kinderen te helpen. Bijvoorbeeld als iemand je uitscheldt omdat je 'anders' bent, kun je je heel verdrietig en alleen voelen.

Omgaan met racisme: kinderen hebben verschillende manieren om met vervelende ervaringen om te gaan. Sommigen negeren opmerkingen, anderen passen hun gedrag aan, of zoeken steun bij vrienden en familie. Deze manieren veranderen als kinderen ouder worden. Jongere kinderen reageren vaak met boosheid terwijl oudere kinderen meer nadenken over wat er is gebeurd en hoe ze zich voelen.

Samen sterker: dit onderzoek wil helpen om betere manieren te vinden om met discriminatie en racisme om te gaan en om het te stoppen. Het is belangrijk dat iedereen, ook kinderen, meehelpt om een eerlijkere en vriendelijkere samenleving te maken. Samen kunnen we ervoor zorgen dat iedereen zich veilig en gerespecteerd voelt.

Delen wat we weten: wat we hebben ontdekt tijdens ons onderzoek, hebben we gedeeld met verschillende mensen die met kinderen werken. Zij hebben ons ook geholpen. Het rapport is bedoeld om te

bespreken hoe we samen discriminatie en racisme kunnen voorkomen. De Kinderombudsman draagt hier graag aan bij.

Oproep tot actie: samen met de gemeente en met kinderen en jongeren willen we verder gaan met de oplossingen die zijn aangedragen door de kinderen zelf. Vanuit die oplossingen kan gekeken worden wie met welke vervolgstappen het thema verder kan brengen.

1. Waarom dit onderzoek?

1.1. Aanleiding en achtergrond

Na haar aantreden in oktober 2023 heeft de Kinderombudsman Metropool Amsterdam (hierna: de Kinderombudsman) met diverse professionals, ambtenaren en kinderen kennisgemaakt. In de gesprekken met kinderen vroeg de Kinderombudsman welk onderwerp zij met voorrang zou moeten oppakken. Veel kinderen noemden pesten, discriminatie en buitengesloten worden. Een aantal van hen vertelde op verschillende terreinen discriminatie te ervaren of te worden gepest omdat ze 'anders zijn' of 'er anders uitzien'. De kinderen vonden het moeilijk om het onderwerp bespreekbaar te maken. Een meisje barstte in tranen uit toen ze vertelde dat zij op school vanwege haar Marokkaanse afkomst gepest wordt en de leerkracht er niks aan doet. Een jongen uit Zuidoost die elke dag in de metro zit op weg naar school in Amsterdam-Zuid vertelde dat hij het echt wel in de gaten heeft dat mensen in Zuid snel hun tas op schoot zetten als hij langsloopt. Een jong meisje was - vanwege de verkiezingsuitslag - bang dat zij en haar familie Nederland zouden moeten verlaten. Dat had zij een politicus op televisie horen zeggen.

Helaas is dit niet alleen voor (een deel van de) Amsterdamse kinderen en jongeren de dagelijkse werkelijkheid. Uit een recente peiling van Unicef⁴ blijkt dat bijna de helft van alle kinderen en jongeren in

Nederland ziet dat andere leeftijdgenoten gediscrimineerd worden op basis van huidskleur of afkomst. Kinderen en jongeren zouden vooral op school discriminatie ervaren, maar ook op straat en op sociale media. In 2022 meldde het Sociaal en Cultureel Planbureau dat studenten en scholieren meer discriminatie ervaren dan tien jaar eerder. Onderzoek van de Onderwijsinspectie toonde aan dat kinderen met een migratieachtergrond vaker een lager middelbaarschooladvies krijgen dan hun eindtoets aangeeft. Uit een ander onderzoek kwam naar voren dat (mbo) studenten met een migratieachtergrond structureel 'stagediscriminatie' ervaren.⁵ Onder meer het land van herkomst (van de ouders), uiterlijk, religie en huidskleur worden genoemd als gronden voor hun (discriminatie)ervaringen. In een recent onderzoek door de Vrije Universiteit⁶ waarin problemen van achterstelling en discriminatie in het Amsterdamse basis- en voortgezet onderwijs worden beschreven, staat een aantal schokkende verhalen van discriminatie door leerklachten en pesterijen van medeleerlingen. Ervaringen met discriminatie en racisme laten vaak sporen achter op het welzijn van degenen die ermee te maken hebben en kunnen leiden tot een gevoel van minder betrokkenheid bij de samenleving en minder vertrouwen in instituties. Deze ervaringen kunnen ook zorgen voor een verminderd mentaal welzijn van betrokkenen. Discriminatie en racisme hebben niet alleen individuele

⁴ UNICEF Nederland (2023).

⁵ Andriessen et al. (2021).

⁶ Crul, et al. (2024).

gevolgen, maar dragen ook bij aan bredere maatschappelijke ongelijkheden.⁷

De laatste tijd is er meer aandacht voor discriminatie en racisme en wordt er vaker onderzoek gedaan naar het thema. Maar omdat de meeste incidenten (nog) niet gemeld of gerapporteerd worden ontbreken concrete discriminatiecijfers. Wel registreerde de politie in 2022 6.738 incidenten van discriminatie in Nederland waarvan 43% discriminatie betrof op basis van herkomst. In hoeverre kinderen betrokken zijn bij incidenten is niet bekend omdat zij niet worden meegenomen in onderzoeken. De Kinderombudsman betreurt dit. Het betrekken van kinderen in onderzoek zou relevante nieuwe inzichten kunnen opleveren voor het tegengaan van ervaringen van discriminatie en racisme van kinderen. Het is cruciaal om deze ervaringen te documenteren en te analyseren. Op die manier kunnen effectieve interventies worden ontwikkeld om bij te dragen aan een inclusievere samenleving.

Hoewel de Kinderombudsman zich bewust is van de complexiteit en gevoeligheid rond het thema besloot zij – met name om recht te doen aan wat de kinderen en jongeren belangrijk vinden - een onderzoek in te stellen naar de ervaringen van de Amsterdamse jeugd met discriminatie als gevolg van racisme⁸ en hoe zij hiermee omgaan. Voordat de kinderen en jongeren hierop zijn bevraagd is onderzocht - mede op basis van literatuur, gesprekken met deskundigen én gesprekken met kinderen en jongeren - wat onder discriminatie en racisme moet worden verstaan. Dit, om tot een gezamenlijk beeld van het thema te komen. Op 1 maart 2024 is het onderzoek van start gegaan.

⁷ Felten et al. (2021). Dit rapport definieert discriminatie, racisme en institutioneel racisme, waarbij institutioneel racisme wordt beschreven als racisme ingebed in instituties zoals bedrijven, scholen en overheidsinstanties.

1.2. Doel- en vraagstelling

Met dit onderzoek beoogt de Kinderombudsman een bijdrage te leveren aan verdiepende en meer genuanceerde inzichten in de beleving van discriminatie en racisme onder kinderen en jongeren in Amsterdam. Inzichten die kunnen worden gebruikt om gerichte interventies te ontwikkelen, beleidsveranderingen door te voeren en meer inclusieve en rechtvaardige gemeenschappen te bevorderen. De Kinderombudsman vindt het belangrijk dat (meer en beter) wordt ingespeeld op de behoeften van kinderen en jongeren én dat zij worden ondersteund in hun individuele en collectieve omgang met racisme en discriminatie. Variërend van emotionele steun tot praktische handvatten voor het melden van incidenten.

Het onderzoek richt zich op de vraag wat Amsterdamse kinderen en jongeren (in de leeftijd van 8 tot 18 jaar) verstaan onder discriminatie en racisme en wat hun ervaringen zijn. De Kinderombudsman wil weten waar (binnen welk domeinen) knelpunten zitten en of en zo ja op welke wijze het thema onderwerp van gesprek is. Tot slot is de Kinderombudsman benieuwd hoe kinderen en jongeren denken over mogelijke oplossingsrichtingen als het gaat om het tegengaan van discriminatie op grond van huidskleur of herkomst.

1.3. Reikwijdte en aanpak

Het onderzoek gaat in op ervaringen van kinderen met discriminatie op grond van huidskleur en herkomst.⁹ De insteek is dus een andere dan de kinderrechtscans uit 2020 en 2022. In deze scans was speciale aandacht voor LHBTQIA+ kinderen, kinderen die op de vlucht zijn, kinderen die in armoede leven en kinderen in Amsterdam die opgroeien met een beperking. Hun situaties werden getoetst aan het

⁸ Hierna wordt er ten behoeve van de leesbaarheid gesproken over discriminatie en racisme.

⁹ De Kinderombudsman heeft in 2020 en in 2022 in twee kinderrechtscans aandacht besteed aan LHBTQIA+ jongeren en jongeren met een beperking.

Kinderrechtenverdrag. Het onderhavige onderzoek heeft speciale aandacht voor kinderen die te maken hebben met een nadelige behandeling op basis van huidskleur, afkomst, etniciteit of religie. Aangezien de kinderen deze ervaringen bij de Kinderombudsman aanklaarten als meest urgent, is besloten dit onderzoek hieraan te wijden.

De Kinderombudsman heeft Stichting Alexander¹⁰ opdracht gegeven de focusgroep gesprekken met kinderen uit verschillende leeftijdscategorieën en stadsdelen te voeren en de resultaten te analyseren. Voorafgaand aan het onderzoek is een klankbordgroep samengesteld met vertegenwoordigers van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR), Fawaka Wereldburgerschap, Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam en Stichting Alexander. Deze klankbordgroep, die in totaal drie keer bijeenkwam, werd onder meer gevraagd mee te denken over de focus van het onderzoek en definities, de eerste bevindingen en het conceptrapport. Op 20 juni 2024 heeft de Kinderombudsman samen met Stichting Alexander tijdens het nationaal congres van de NCDR een sessie over de voorlopige bevindingen van het onderzoek verzorgd.

Tijdens deze sessie deelden een groep kinderen, professionals en ouders ervaringen met elkaar en met de Kinderombudsman en werd er nagedacht over oplossingsrichtingen om discriminatie te bestrijden. Discriminatie bij kinderen was ook voor de NCDR een dusdanig belangrijk thema dat er in de opening van het nationaal congres uitgebreid aandacht voor was. Tot slot heeft (een delegatie van) de Kinderraad van Amsterdam in juli 2024 op basis van de voorlopige

resultaten van het onderzoek meegedacht over mogelijke oplossingsrichtingen en interventies. Tijdens deze bijeenkomst werden ook persoonlijke ervaringen gedeeld.

Eén van de doelen van het rapport is om samen met de gemeente Amsterdam te kijken hoe we discriminatie en racisme tegen kunnen gaan. Om die reden zijn bevindingen van het onderzoek voorgelegd aan een aantal vertegenwoordigers van de stadsdelen met een masterplan, te weten: Nieuw-West, Noord en Zuidoost. Tijdens rondetafelgesprekken met deze partijen is er gereflecteerd op de resultaten van het rapport en er is bekeken in hoeverre de aanpak van racisme momenteel een plaats heeft in het beleid van de gemeente. Ook zijn oplossingsrichtingen verkend en is gesproken over de vraag welke vervolgstappen volgens hen mogelijk zijn. In totaal hebben ruim 135 kinderen, jongeren, ouders en professionals meegewerkt aan de totstandkoming van dit rapport.

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de definitie van discriminatie en racisme en wat kinderen hier onder verstaan. Hoofdstukken 3 en 4 beschrijven ervaringen van kinderen en jongeren met discriminatie en racisme en hoe zij met die ervaringen omgaan. In hoofdstuk 5 komen oplossingen aan bod die kinderen en jongeren aandragen om discriminatie en racisme te bestrijden. Tot slot staan in hoofdstuk 6 de conclusies beschreven en wordt er ingegaan op mogelijke vervolgstappen om het thema blijvend op de agenda te zetten.

¹⁰ <https://st-alexander.nl/>

2. Wat verstaan we onder discriminatie en racisme?

2.1. Inleiding

Discriminatie is het maken van onderscheid, waarbij individuen of groepen mensen op basis van (persoonlijke) kenmerken ongelijk worden behandeld of achtergesteld.¹¹ Volgens artikel 2 van het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) mogen kinderen niet gediscrimineerd worden. Ondanks dat discriminatie in Nederland verboden is, gebeurt het regelmatig dat kinderen er mee te maken hebben. Het is alleen niet altijd duidelijk wanneer het gaat om 'discriminatie' of 'racisme' en wanneer het gaat om 'pesten'. Pesten is niet strafbaar.¹² Bij discriminatie wordt er onderscheid gemaakt op basis van bepaalde kenmerken, dat wil zeggen dat kinderen anders worden behandeld vanwege geloof, ras, seksuele geaardheid of een handicap. Bovendien wordt er niet altijd 'openlijk' gediscrimineerd. Hierdoor is het lastig om het begrip 'te duiden', zeker voor kinderen en jongeren. In dit hoofdstuk stippen we allereerst kort het discriminatieartikel (en andere relevante artikelen) in het Kinderrechtenverdrag aan. Vervolgens beschrijven wij het verschil tussen pesten en discriminatie. Daarnaast wordt ingegaan op de

definitie van discriminatie en racisme: wat vinden deskundigen en hoe kijken kinderen tegen het thema aan?

2.2. Discriminatie in relatie tot het Kinderrechtenverdrag

In het 'Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind' (IVRK) is door de Verenigde Naties (VN) vastgelegd waar kinderen tot 18 jaar recht op hebben. Elk kind heeft recht op alle rechten uit het VN-Kinderrechtenverdrag.¹³ Met andere woorden, kinderrechten gelden voor alle kinderen, zonder uitzonderingen. De overheid moet er alles aan doen om de rechten voor kinderen te realiseren. In het IVRK staan vier artikelen centraal, alle andere kinderrechten moeten in het licht van deze kernartikelen worden geïnterpreteerd.¹⁴ Artikel 2 IVRK schrijft voor dat er geen ongeoorloofd onderscheid mag worden gemaakt tussen kinderen. Kinderen hebben recht op een gelijke behandeling en zij hebben er recht op dat hun ontwikkelingsbelangen een eerste overweging vormen bij besluiten die voor hen belangrijk zijn. Dat staat in artikel 3 IVRK vermeld. Het recht op leven en ontwikkeling staat in artikel 6 IVRK omschreven. Het artikel verplicht

¹¹ Andriessen et al. (2014). Discriminatie en racisme zijn gedefinieerd als het te maken hebben met een *nadelige behandeling op basis van huidskleur, afkomst, etniciteit of religie*.

¹² (Nationale) Kinderombudsman (2021). Kinderen worden relatief vaak gepest vanwege discriminatiegronden zoals benoemd in artikel 2 IVRK; dat het pesten soms zodanig ernstige

vormen aanneemt dat vaak sprake is van bedreiging of geweld en tot slot dat pestgedrag door scholen vaak niet (h)erkend en kleiner wordt gemaakt door het te zien als 'een vorm van plagen.'

¹³ [Zie Kinderrechten.nl](https://www.kinderrechten.nl). Artikel 2 – geen discriminatie.

¹⁴ (Nationale) Kinderombudsman (2022).

de overheid een veilige omgeving te creëren waarin kinderen zich goed kunnen ontwikkelen en ongestoord kunnen opgroeien. Tot slot ziet artikel 12 IVRK op het recht van kinderen hun mening te geven over zaken die hen aangaan. Zo zouden kinderen bij de aanpak of het bestrijden van discriminatie hun mening moeten kunnen geven. In het kader van dit onderzoek is met name artikel 2 IVRK belangrijk omdat dit artikel de overheid verplicht maatregelen te nemen die kinderen beschermen tegen discriminatie en een gelijke behandeling van kinderen waarborgen.

2.3. Pesten en discriminatie

Als kinderen worden gepest vanwege bepaalde kenmerken, zoals afkomst, seksuele voorkeur, huidskleur of beperking dan is er sprake van discriminatie.¹⁵ Pesten is herhaald ongewenst negatief gedrag waartegen iemand niet in staat is zich te verdedigen. Discriminatie en pesten zijn twee vormen van 'buitensluiten', maar zijn niet altijd hetzelfde.

Pesten kan een vorm van discriminatie zijn. Het belangrijkste verschil is dat discriminatie op verschillende niveaus kan plaatsvinden, dus niet alleen op het microniveau van één persoon of een kleine groep personen, maar ook op (institutioneel) macroniveau van ongelijke behandeling en uitsluiting op basis van één of meer discriminatiegronden.¹⁶ De wijze waarop racisme en discriminatie tot uiting komt is ook verschillend. Als iemand bijvoorbeeld heel expliciet wordt uitgesloten, is er duidelijk sprake van racisme. Maar vaker is er sprake van microagressies.¹⁷ Voorbeelden van microagressies die jongeren ervaren zijn: micro-aanvallen (het gebruik van denigrerende

termen om iemand van kleur aan te duiden), micro-beledigingen ('*je spreekt goed Nederlands voor iemand zoals jij*' of '*jou bedoel ik niet hoor, jij bent anders*') en micro-invalidaties (zeggen dat iemand '*overgevoelig*' is als ze een racistische opmerking aan de kaak stellen).

Besef van de aanwezigheid en invloed van microagressies vraagt ervaring en sensitiviteit van betrokkenen. Dit is nodig omdat (culturele) verschillen invloed kunnen hebben op de perceptie van microagressies. Deze verschillen kunnen leiden tot misverstanden en spanningen. Kennis van microagressies is cruciaal voor het begrijpen van hoe kinderen en jongeren omgaan met discriminatie en racisme.

2.4. Wat zeggen deskundigen?

De Kinderombudsman heeft voorafgaand aan het onderzoek een klankbordgroep georganiseerd met deskundigen op het gebied van discriminatie en racisme.¹⁸ Tijdens deze bijeenkomst is de onderzoeksoepzet vastgesteld en zijn de te hanteren definities van discriminatie en racisme doorgenomen. Met input van de klankbordgroep is de term *intersectionaliteit* opgenomen in de benadering en definitie. Met intersectionaliteit wordt bedoeld dat je je ervan bewust bent dat kinderen en jongeren op 'meerdere assen' kunnen afwijken van 'de norm' en dat die assen elkaar kunnen beïnvloeden.¹⁹ Zo kunnen kinderen en jongeren discriminatie of uitsluiting ondervinden op grond van een veelvoud van factoren. Volgens de klankbordgroep moet worden beseft dat in de beleving van kinderen en jongeren identiteit, etniciteit en religie elkaar mogelijk overlappen. Dat geldt ook voor de beleving van personen die de racistische uitingen doen.

¹⁵ Nederlands Jeugdinstituut (n.d.).

¹⁶ (Nationale) Kinderombudsman (2021).

¹⁷ Greenlane (2019).

¹⁸ Hieraan namen naast de Kinderombudsman en Stichting Alexander, Fawaka

Wereldburgerschap, Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam en de Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme deel.

¹⁹ Movisie (2019).

De klankbordgroep heeft met de Kinderombudsman nagedacht over de woorden discriminatie en racisme. Waarom discriminatie en racisme allebei benoemen als de focus *'discriminatie op grond van racisme'* is? In de gesprekken met kinderen en jongeren werd duidelijk dat de termen door elkaar gebruikt worden en dat de ervaringen die kinderen deelden zowel discriminatie op grond van racisme behelsde, maar soms ook op andere gronden van discriminatie. Mede om die reden wordt in dit rapport gesproken over discriminatie *en* racisme.

2.5. Hoe duiden kinderen discriminatie en racisme?

In alle focusgroep gesprekken met kinderen en jongeren is begonnen met het beeld dat zij hebben bij de termen discriminatie en racisme. De Kinderombudsman vond het belangrijk om te weten wat zij precies onder deze termen verstaan. Bovendien was het nodig om met de kinderen te komen tot een gedeeld begrip van het onderwerp van gesprek.²⁰ Daarnaast is het zo'n moeilijk en gevoelig onderwerp dat het niet wenselijk is om de kinderen en jongeren direct naar hun ervaringen te vragen. Door eerst uitvoerig met elkaar in gesprek te gaan over wat zij verstaan onder discriminatie en racisme, konden de kinderen 'landen' en wennen aan het idee om over dit thema te praten.

Ongelijkheid als kernbegrip voor definities: kinderen en jongeren associëren de woorden 'racisme' en 'discriminatie' voornamelijk met

ongelijkheid tussen mensen. Deze ongelijkheid wordt volgens hen veroorzaakt door verschillende factoren, waarbij huidskleur het meest genoemd wordt. Andere genoemde factoren zijn religie, seksuele voorkeur, geslacht en het hebben van een beperking. Een kind zei: *'Er is iets mis met het woord racisme: er is namelijk maar één ras.'*

Bewustzijn van historische achtergrond: kinderen zijn zich bewust van de lange geschiedenis van ongelijkheid en noemen slavernij als een belangrijk beginpunt van racisme en discriminatie. Een aantal van hen schaarde hier ook expliciet de uitsluiting van vrouwen.

Uitingen van ongelijkheid: ongelijkheid toont zich in de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Voorbeelden hiervan zijn pesten, het gezien worden als minder of dommer, buitengesloten worden en onderschat worden.

Complexiteit van racisme en discriminatie: kinderen en jongeren vinden het niet altijd eenvoudig om te bepalen of iets echt racisme of discriminatie is. Ze vertellen dat de definitie van racisme voor iedereen anders kan zijn en dat persoonlijke ervaringen en context een belangrijke rol spelen. De scheidslijn tussen wat wel en wat geen racisme is niet altijd makkelijk te maken.

²⁰ Eerder onderzoek wijst uit kinderen en jongeren niet per definitie aanslaan op woorden zoals racisme en discriminatie. Daarom is het belangrijk om goed om te leggen wat precies wordt bedoeld en waar we naar op zoek zijn in de focusgroepen (Bron: Reactie Nationale

Kinderombudsman op wetsvoorstel Vrij en veilig onderwijs en bijhorende Algemene Maatregel van Bestuur 19 september 2023, nr. 1730573)

3. Wat ervaren kinderen en jongeren in hun dagelijks leven?

3.1. Inleiding

In dit en het volgende hoofdstuk is beschreven welke ervaringen Amsterdamse kinderen en jongeren hebben met discriminatie en racisme, welke emoties en reacties dit bij hen oproept en hoe zij hier mee omgaan.

3.2. Ervaringen met racisme en discriminatie

Kinderen en jongeren vertellen over directe en indirecte ervaringen met racisme en discriminatie. Directe ervaringen gaan over situaties die kinderen en jongeren zelf meemaken of waar zij getuige van zijn wanneer anderen in hun omgeving het meemaken. Het gaat om situaties waarin kinderen en jongeren worden beschuldigd, fysiek worden aangevallen, worden uitgescholden of nare opmerkingen horen. Indirecte ervaringen gaan over gebeurtenissen en invloeden die uitsluiting en onveiligheid kunnen veroorzaken waardoor de impact van racisme en discriminatie worden versterkt. Dit varieert van invloed van de opvoeding en online media, tot persoonlijke pesterijen en bedreigingen. Soms lijkt er een grijs gebied te bestaan tussen deze twee typen ervaringen, omdat ze gerelateerd zijn aan ras, afkomst, kleur of vooroordelen over gedrag dat direct of indirect wordt geassocieerd met ras, afkomst of kleur. De ervaringen die de kinderen hebben gedeeld zijn verdeeld in vijf categorieën:

1. Pesten door leeftijdgenoten;
2. Uitgescholden worden door volwassenen;
3. Anders behandeld worden en uitsluiting;
4. Onterechte beschuldigingen;
5. De invloed van sociale media en politiek.

3.2.1. Pesten door leeftijdgenoten

Veel van de voorbeelden die kinderen en jongeren noemen gaan over onderling pesten, de manier waarop kinderen met elkaar omgaan en hoe ze elkaar uitschelden. Kinderen vertellen dat pesten veel voorkomt. Hoewel pesten niet per definitie gelinkt is aan discriminatie en racisme kan de onderliggende reden dit wel zijn en zijn de scheldnamen die kinderen elkaar geven dit veelal ook. Pesten kan gaan om uitschelden, buitensluiten en bedreigen. Soms vindt er zelfs fysiek geweld plaats.

'Bijna op iedere school waar ik op heb gezeten ben ik gepest. Of in elkaar geslagen. Of geschopt.' (Jongens, 8-11 jr)

'Bij voetbal bijvoorbeeld, als we verliezen, noemt de andere groep ons zwarte apen.' (Jongens, 8-11 jr)

Meerdere kinderen hebben het over zogenaamde ‘diss battles’ op school, waarbij klasgenoten elkaar uitdagen (harde) grappen over elkaar te maken. Deze trend is overgewaaid uit de Verenigde Staten waarbij volwassenen elkaar met wederzijdse toestemming ‘roasten’. Tijdens de ‘battle’ is volgens de kinderen alles gepermitteerd, je mag je dus ook racistisch uitlaten. Ze noemen specifiek het n-woord.

‘In diss-battles mag het wel maar daarbuiten helemaal niet’ (Jongen, 8-11 jr)

Er zijn wel ‘regels’ wie het n-woord wel en niet mogen zeggen. Je kunt elkaar ‘toestemming geven’.

‘Bij ons wordt er zoveel gescholden met het N -woord dat het normaal is voor kinderen.’ (Jongen, 8-11 jr)

‘Je hebt een n-pass nodig om het n-woord te mogen zeggen: Ik heb er 6.’ (Jongen, 8-11 jr)

De ‘regels’ van een ‘diss-battle’ worden vooral door jongere kinderen niet altijd opgevolgd. Hierdoor gebeurt het regelmatig dat er buiten een ‘battle’ wordt gepest of dat iemand niet aan een ‘battle’ mee mag of wil doen, maar wel met het n-woord wordt uitgescholden. De grenzen vervagen over wat er wel en wat niet tegen elkaar gezegd kan worden. Hierdoor verhardt de omgang onderling. Een kind vertelde dat er in de klas werd gezegd: *‘Moet je niet op de plantage werken, hou je mond zwarte aap.’*

Opmerkingen over afkomst die niet per definitie onder uitschelden vallen, worden door kinderen als racistisch ervaren. Het gaat dan vooral over ‘grapjes’ met een denigrerende ondertoon. Het zorgt indirect voor gevoelens van discriminatie en ongelijkheid, vooral

wanneer kinderen en jongeren uit bepaalde groepen vaker het slachtoffer zijn.

‘Maar toen was het licht uitgegaan, zei het meisje tegen die donkere jongen, [naam]. ‘Hé waar is [naam], ik zie hem niet.’ (Meisje, 8-11 jr)

‘Soms word ik in de klas Roti genoemd omdat ik uit Suriname kom. Terwijl mensen geen eten zijn.’ (Jongen, 8-11 jr)

‘Ik ben biseksueel én ik ben gelovig. Ik word daarom gepest.’ (Jongen, 8-11 jr)

Kinderen delen verhalen over bedreigingen en over het zien van wapens. Hoewel deze ervaringen niet direct aan racisme of discriminatie gerelateerd zijn, kunnen bedreigingen een ernstige impact hebben op het gevoel van veiligheid en welzijn van kinderen. Ook kan het bijdragen aan een bredere cultuur van angst en intimidatie. Het zien van wapens en het ervaren van geweld kan traumatisch zijn voor kinderen.

‘Het gebeurde altijd wanneer juf wegging. Ik wou het niet zeggen, want hij ging een soort van dreigen. Volgens mij zei hij iets van... ik moet je dood maken als je het tegen de juf gaat zeggen.’ (Jongen, 8-11 jr)

‘Een meisje keek hem vies aan en toen heeft hij een mes uit zijn tas getrokken.’ (Meisje, 8-11 jr)

3.2.2. Uitgescholden worden door volwassenen

Het tweede type ervaring dat de kinderen hebben is het worden uitgescholden door volwassenen.

'Zwarte banaan. Mijn zwemmeester zei dat tegen een jongetje omdat hij niet kon zwemmen en zwart was.' (Jongen, 8-11 jr)

'De gymjuf van mij. Ze is altijd racistisch tegen ons. Ze gaat voor niks schreeuwen. En toen zei ze: (het n-woord).' (Jongen, 8-11 jr)

Wat opvalt is dat kinderen het thuis niet altijd vertellen als ze zijn uitgescholden door volwassenen. Sommige kinderen gaven aan dat zij hun ouders niet verdrietig willen maken, anderen willen niet dat hun ouders boos worden en bijvoorbeeld naar school gaan om het te bespreken. Er waren echter ook kinderen die zichtbaar trots waren op hun ouders omdat zij bepaalde situaties wel hebben aangekaart.

'Ik heb mijn moeder ook gewoon alles verteld wat ze (racistische uiting van docent) heeft gedaan. En bij andere kinderen. En mijn moeder was toen naar school gekomen.' (Meisje, 8-11 jr)

Kinderen vertelden over scholen die nauwelijks reageerden op hun ervaringen met racisme en het ongepaste gedrag van een leerkracht. Zelfs toen er filmopnames waren gemaakt werd weinig gedaan om het probleem aan te pakken.

'Pas toen iedereen begon te filmen werd het een probleem. En toen moest die juffrouw met de directeur gaan praten. Maar die is zelf ook wit. Dus ik dacht: die gaat haar vast nog een kans geven.' (Meisje 8-11 jr)

Kinderen hebben er weinig vertrouwen in dat hun zorgen en meldingen serieus worden genomen. Het uitschelden vindt overigens niet alleen plaats op school. Kinderen vertelden dat zij ook op straat, op de sportclub, in winkels en op sociale media worden uitgescholden. In paragraaf 3.2.5 wordt expliciet ingegaan op de ervaringen met (sociale) media.

3.2.3. Anders worden behandeld en uitsluiting

Verschillende vormen van oneerlijke behandeling door autoriteitsfiguren zoals leraren, sportinstructeurs, politie, werkgevers en (gemeente)ambtenaren, is een derde categorie van racisme en discriminatie. De ervaringen laten zien hoe diepgeworteld discriminatie en racisme kunnen zijn in het dagelijks leven van kinderen en jongeren. Kinderen met een migratieachtergrond worden soms anders behandeld door bijvoorbeeld beledigingen of uitsluiting. Of ze worden in de klas door leerkrachten vaker aangesproken op (negatief) gedrag dan klasgenoten zonder een migratieachtergrond.

'Op de basisschool kreeg ik altijd de schuld. Het was altijd: [naam] dit, [naam] dat, [naam] opletten! Terwijl het dan bijvoorbeeld een Nederlands vriendinnetje was die aan het praten was.' (Meisje, 16-18 jr)

'Als er incidenten plaatsvinden of je wordt aangesproken in de les. Bijvoorbeeld: er zitten drie zwarte meiden samen in de les. Dan zeggen ze: 'hey die zwarte meiden daar, jullie kletsen wel veel.' Ik begrijp dat je een paar meiden wilt aanspreken omdat ze te veel praten. Maar om dan hun huidskleur erbij te halen dat is niet echt de opmerking. Of het zijn drie Turkse meisjes. Dan wordt gezegd: 'het is hier geen Turks theehuis, he meiden'. Dus van die onnodige opmerkingen die toch wel uit de machtspositie komen.' (Meisje, 16-18 jr)

'Een van die jongetjes greep een bal op de verkeerde manier. En toen zei de sporttrainster: 'Hé dat kan niet. Het is niet het AZC hier. Wij doen hier gewoon delen. En je vraagt om dingen. Je bent niet op het AZC.' (Meisje, 16-18 jr)

Volgens sommige jongeren hebben leerkrachten (of andere volwassenen) bepaalde vooroordelen over hun capaciteiten, enkel op basis van hun achtergrond. Het gedrag van de kinderen en jongeren wordt dan onterecht gekoppeld aan vooroordelen die gebaseerd zijn

op die (persoons)kenmerken. Ze voelen zich als het ware op basis van hun achtergrond gecategoriseerd.

Jongeren met een migratieachtergrond worden vaker door de politie aangesproken en weggestuurd, zelfs als ze niets verkeerd doen. De politie gaat er volgens hen te snel vanuit dat zij problemen veroorzaken. Dat leidt vervolgens tot onnodige confrontaties.

'Ik zie hoe ze zijn. Af en toe zijn ze druk. Het is gewoon één persoon die de groep druk maakt. Ik zag ze achter mijn huis aan het chillen. Ze waren heel rustig. De politie komt naar ze toe en zegt: Jongens, wat doen jullie hier? Jullie waren toch weggestuurd?' (Jongen, 12-15 jr)

Kinderen geven voorts aan dat leerkrachten en werkgevers hun naam 'te moeilijk' vinden en daarom die verkeerd uitspreken of anders noemen. Dit laat een gebrek aan erkenning van diversiteit en persoonlijke interesse in iemands achtergrond zien.

'Ze vroegen: hoe is je naam? Oh dat is veel te moeilijk, ik ga je voortaan [...] noemen, da's makkelijker.' (Meisje, 16-18 jr)

Ook in werksituaties komt het regelmatig voor dat leidinggevenden en/of collega's, werknemers met een migratieachtergrond of andere huidskleur 'anders behandelen'. Bijvoorbeeld door hen minder te vertrouwen of anders te beoordelen. Of door op de werkvloer 'onschuldige' grappen te maken of mensen uit te sluiten. Discriminatie gebeurt soms 'openlijk' maar kan ook vaak 'subtiel' zijn. Hierbij moet worden gedacht aan alledaagse verbale of non-verbale beledigingen en denigrerende opmerkingen die blijk geven van onderliggende vooroordelen of stereotypen, microagressies genoemd. Jongeren met een andere huidskleur of met een migratieachtergrond ervaren niet

alleen op de werkvloer, maar ook tijdens sollicitatiegesprekken dat zij anders worden behandeld of beoordeeld.

'In een telefonisch sollicitatiegesprek. Ik praat heel goed Nederlands. Als ze mij dan in 'real life' zien zeggen ze... 'Oh, ik had jou niet zo verwacht.' (Meisje, 16-18 jr)

Bij het aanvragen van (gemeentelijke) diensten signaleren jongeren eveneens dat er sprake is van discriminatie. Dit zou volgens hen vooral worden veroorzaakt door de vooroordelen die ambtenaren hebben over intenties en behoeften van mensen met een migratieachtergrond.

'Oh ja, of als ik iets wil aanvragen of zo, omdat ik gedupeerde, of dat mijn ouders gedupeerden zijn, dan is het oh ja, maar jullie buitenlanders willen altijd meer dan normaal. Ga maar naar je eigen land.' (Meisje, 16-18 jr)

Jongeren zien daarnaast regelmatig subtiel vormen van racisme in hun dagelijkse interacties. Dit kan variëren van rare blikken tot expliciete uitsluiting. Zij voelen zich wantrouwend behandeld in de openbare ruimte of in winkels. Zo merkte een jongere met een migratieachtergrond op dat hij regelmatig door winkelpersoneel 'wordt achtervolgd', als hij ergens naar op zoek is en zijn witte vriend niet. Kinderen met een donkere huidskleur of met een migratieachtergrond zien soms dat mensen hun tas snel op schoot trekken of hun hand op hun tas leggen als zij langslopen in de tram of metro.

'Als ik naar rechts keek zag ik een medewerker van de winkel daar zo. Als ik links keek zag ik hem zelfs daar. En dan dacht ik wel eens zeg maar: hé, wat zeg je me eigenlijk? Denk je dat ik je winkel overhoop ga halen?'

Of dat ik ga stelen of iets? Dus dat vond ik wel een beetje jammer.'
(Jongens, 16-18 jr)

'Die jongens gooiden auto's in de fik. Maar ik was gewoon lekker aan het werk. Precies voor mijn werk liep ik naar binnen en werd ik eruit getrokken door de politieagent. Ze zei: je naam en volledige achternaam. Ik wil je ID. Ik zei tegen haar: je bent gewoon de wijkagent van de buurt. Ze zei: nee, ik wil je ID. Maar ik was koppig en wilde mijn ID niet geven. En dan werd ik zomaar onderuit getrapt door twee man.' (Jongens, 16-18 jr)

3.2.4. Onterecht beschuldigd worden

Kinderen en jongeren delen ervaringen waarbij zij of mensen uit hun omgeving, onterecht worden beschuldigd van diefstal of vernieling op basis van hun uiterlijk. Deze ervaringen spelen zich vaak af in winkels en op straat, maar komen ook op school voor.

'Ze zei: 'Wat heb je gestolen zwarte aap?' En toen werd ik boos. Kijk, ik heb alles uit mijn zak gesmeten. Daar heb ik gezegd: 'Wat heb ik gestolen? Wil je de bon zien van die fles?' Ze zei: 'Nee, ga weg uit de winkel, jij zwarte aap.' (Jongens, 8-11 jr)

'Ik was met m'n tante bij de zelfscan. We waren hard om iets aan het lachen en toen kwam de beveiliging naar ons toe omdat hij dacht dat we gestolen hadden. We moesten al onze tassen en zakken leegmaken, terwijl er niks aan de hand was. Mijn tante is boos geworden.' (Meisje, 8-11 jr)

'Ik weet van een keer dat ik met m'n vrienden buiten ging spelen en we zagen dat er bij zo'n witte mevrouw haar deur werd ingetrapt en iemand ging belletje lellen. Mijn vrienden reden op de fiets weg maar wij waren het niet. En toen zag ze ons langsrijden. Ze zei: 'jullie waren het' en ze

ging de politie bellen. Ik denk gewoon omdat wij er anders uitzagen dan die witte kinderen. En ja, dat... ik werd boos. Ik heb gezegd dat ze niet zomaar iets kan zeggen wat niet waar is.' (Jongens, 8-11 jr)

'Laatst was er een iPad kwijt op school. Wij zaten in de les. En toen kwamen ze de les binnen en zeiden ze dat ze de serienummers van de iPads moesten checken. Om te checken of iemand gebruik maakt van die iPad. Eén man bleef maar naar mijn klasgenoot kijken. En zei: 'heb je geen extra iPad in je tas?' Hij wou niet loslaten. Hij wou gewoon kijken of hij die iPad had. Hij was bijna zeker dat die Marokkaanse jongen uit mijn klas die iPad gestolen had.' (Meisje, 16-18 jr)

3.2.5. Invloed van (sociale) media en politiek

Racisme en discriminatie zijn wijdverspreid en vervlochten in de hele (online) samenleving. Kinderen en jongeren noemen verschillende voorbeelden van 'posts' op sociale media waarin sprake is van een discriminerende of racistische ondertoon. Maar zij zien óók expliciet racistische opmerkingen. Iemand vertelde dat een vrouw een video had gedeeld van een aanval op orthodoxe christenen en er (ten onrechte) had bijgezet dat de dader een moslim was. Dit soort ervaringen veroorzaken angst en onveiligheid bij kinderen en jongeren.

Het sturen van berichten met beledigende opmerkingen over moslims na de ramadan werd eveneens door de kinderen benoemd, wat zorgde voor gevoelens van uitsluiting en minderwaardigheid. Vooral als die opmerkingen afkomstig zijn van mensen uit de directe omgeving. Sommigen noemden racistische opmerkingen via sociale media en gaming platforms, via een fake account op sociale media of tijdens het gamen. Of het constant 'getagd' worden in beledigende berichten.

'Iemand zei: zwarte aap, ga je wassen. Ik ben offline gegaan. Maar hij bleef grapjes maken, en me steeds taggen in dingen. Toen heb ik gezegd dat ik het niet fijn vond.' (Jongen, 8-11 jr)

Dergelijke ervaringen kunnen grote emotionele impact hebben, zoals gevoelens van verdriet, woede, en isolatie. Ze kunnen leiden tot een verminderde zelfwaardering en angst om online actief te zijn. Ook maken bepaalde uitingen in de politiek, op TV of op sociale media kinderen onrustig of angstig. Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen beïnvloeden hun perceptie van gelijkheid en rechtvaardigheid.

'Ik had het op het nieuws gezien en ik kwam eigenlijk wel best geschokt en een beetje bang naar huis. Ik ging naar mijn moeder en zei, 'is dit waar? Moeten de moskeeën echt dicht?'' (Jongen, 8-11 jr)

3.3. Rondetafelgesprekken met stadsdelen

Tijdens de rondetafelgesprekken werd gereflecteerd op de bevindingen uit het onderzoek. Wat opviel was dat de meeste aanwezigen schrokken van de uitkomsten. Tegelijkertijd lieten veel deelnemers weten de verhalen van de kinderen te herkennen. De kansengelijkheid die kinderen en jongeren ervaren bij het zoeken van bijbaantjes, stageplekken of al dan niet worden gekozen in een sportteam, of voor een schoolproject heeft veel impact en kan ook op latere leeftijd nog sporen achterlaten.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Beleidsambtenaren gaven aan op zoek te zijn naar een juiste manier om anti-discriminatie een plek te geven in beleid maar dat is niet eenvoudig. Want wat ook nu weer uit dit onderzoek naar voren komt en herkenning oproept, is dat er complexiteit zit in het thema: racisme is van iedereen en van niemand. Racisme doorkruist verschillende

beleidsafdelingen. Het is een thema dat integraal, in alle domeinen, moet worden opgepakt. Hierdoor is het echter lastig te bepalen waar en bij wie de regie zou moeten liggen. Als gevolg hiervan lijken daarom beleidsmakers en uitvoerders naar elkaar te kijken en worden er geen of te weinig gerichte acties ondernomen. Juist bij dit soort complexe problematiek is het belangrijk dat beleidsmedewerkers en mensen uit de praktijk gezamenlijk op zoek gaan naar oplossingen.

Samenbrengen van leefwerelden

In de gesprekken werd de noodzaak om verbinding te maken tussen de verschillende leefwerelden van kinderen benadrukt. Discriminatie vindt immers plaats in alle domeinen waar kinderen zich bevinden. Uitvoeringprofessionals gaven aan dat er geïnvesteerd moet worden in het brede pedagogische leefklimaat van kinderen. Kinderen ervaren de werelden waarin zij zich bevinden als 'te ver van elkaar verwijderd' en te verschillend. Iemand verwoordde dat als volgt: *'In de ene wereld kan je een discriminatie ervaring meemaken en in een andere wereld kan je doen alsof het er niet is'*.

Bij verschillende naschoolse- en vrijwilligersorganisaties is behoefte aan meer kennis en ondersteuning over het thema discriminatie. Er werd naar voren gebracht dat er momenteel veel focus is op de rol van scholen. Maar er moet óók worden gewerkt aan het verschil tussen de leefwereld thuis en op school, zo werd opgemerkt. En tussen jongerenwerk, sport, naschoolse activiteiten en andere informele organisaties die werken met vrijwilligers. Zo kan het enorm helpend zijn als een jongerenwerker mee naar school gaat en samen met een jongere het gesprek met een leerkracht voert. Op die manier komen 'twee werelden' samen. Professionals constateren soms dat er bij de kinderen thuis een andere boodschap wordt verkondigd dan op school. Hierdoor kunnen misverstanden ontstaan. Daarom is het belangrijk dat de rol van ouders wordt versterkt zodat zij meer betrokken

worden bij het bespreekbaar maken van het thema discriminatie en racisme.

4. Hoe gaan kinderen en jongeren om met discriminatie en racisme?

4.1. Inleiding

Kinderen en jongeren ervaren een breed scala aan emoties wanneer ze geconfronteerd worden met racisme en discriminatie, onafhankelijk of zij dit zelf meemaken, het zien gebeuren of ermee geconfronteerd worden door nieuws en/of verhalen via (online) media. Sommige kinderen worden boos, anderen zijn assertief en komen voor zichzelf op en weer anderen kruipen in hun schulp en worden onzeker en voelen zich machteloos of verdrietig. Dat laatste is vooral het geval als kinderen het gevoel hebben dat ze geen controle hebben over de situatie of wanneer zij hun ervaringen niet kunnen of durven delen. Dit hoofdstuk richt zich op de vraag hoe kinderen en jongeren omgaan met ervaringen van racisme en discriminatie en of en zo ja met wie zij deze bespreekbaar maken.

4.2. 'Coping' strategieën nader uitgewerkt

De verschillende manieren waarop kinderen en jongeren met hun ervaringen omgaan toont de (emotionele) complexiteit van het thema. Hoe jongeren omgaan met deze emoties wordt ook wel een 'coping' strategie genoemd. Het hebben van inzicht in deze emoties (en de wijze waarop die elkaar onderling beïnvloeden) is cruciaal om te kunnen begrijpen wat de impact is van discriminatie en racisme op het

(psychologisch en emotioneel) welzijn van kinderen en jongeren. Het kan helpen om manieren te vinden om hen te ondersteunen in het omgaan met deze ervaringen. Vaak zijn 'coping' strategieën individueel en intern gericht. Denk aan het negeren van opmerkingen, het aanpassen van gedrag, of het steun zoeken bij vrienden en familie. Het is belangrijk dat herkend wordt welke functie verschillende 'coping' strategieën vervullen: zijn het gepaste en adequate antwoorden op moeilijke situaties die helpen om te gaan met discriminatie of racisme? Of zijn de strategieën inmiddels automatismen geworden die niet meer helpend zijn en jongeren juist belemmeren in hun (sociale en/of emotionele) functioneren?

Dit onderzoek laat zien dat de emoties en 'coping' strategieën veranderen naarmate jongeren ouder worden en zich ontwikkelen. Jongere kinderen (8-11 jaar) reageren vaak met boosheid en frustratie. Zij voelen een onmiddellijke behoefte zichzelf te verdedigen en hun emotie te uiten. Daarmee hopen zij de dader te laten zien dat zijn gedrag onacceptabel is. En zo beschermen zij zichzelf tegen verdere aanvallen. Over het algemeen ontwikkelen oudere kinderen (12-15 jaar) andere strategieën. Denk aan het bagatelliseren of negeren van opmerkingen of het maken van grappen om de pijn te verzachten.

Jongeren van 16 jaar en ouder zijn beter in staat te reflecteren op ervaringen en beseffen pas op latere leeftijd de ernst van bepaalde situaties waarin ze zich op jongere leeftijd bevonden. Zij ontwikkelen een beter begrip van de problematiek.²¹

Hieronder is een aantal reacties en 'coping' strategieën nader uitgewerkt, waarbij moet worden opgemerkt dat scheidslijnen tussen strategieën niet altijd hard zijn en er vaak sprake is van 'overlap'. Desondanks biedt deze grove categorisering inzicht in hoe ondersteuning op maat per levensfase kan worden geboden.

4.3. Emoties en 'coping': woede, onrechtvaardigheid en verdriet

Bij de jongste kinderen waren de emoties en 'coping' strategieën het meest duidelijk. Ze deelden veel van hun ervaringen en waren zichtbaar geëmotioneerd. Zij herbeleefden als het ware hun gevoel. Wanneer jonge kinderen direct geconfronteerd worden met racisme is **woede** gericht op de persoon die het racistische gedrag laat zien een veelvoorkomende emotie die zij beschrijven.

'Ik was buiten aan het spelen met mijn vriendin. Er kwam een jongen uit m'n klas naar me toe en zei: je huid lijkt op poep. Daarna was ik heel erg boos. Alsof ik hier niet thuishoor.' (Meisje, 8-11 jr)

'Maar als iemand dat (het n-woord) zomaar gaat zeggen... En ze bedoelen het anders. Dan word ik wel boos. En dan wil ik met ze gaan vechten.' (Jongen, 8-11 jr)

Woede kan ook ontstaan wanneer kinderen getuige zijn van discriminatie tegen hun vrienden of familie. Dit gevoel van woede kan leiden tot directe reacties zoals confrontaties of het opkomen voor anderen.

'Ik heb wel eens meegemaakt dat er tegen een vriendin van mij tegen werd gezegd dat ze terug moest naar haar eigen land. Toen werd ik boos en ben ik voor haar opgekomen, want dat kon zij niet zelf.' (Meisje, 8-11 jr)

'Ik was een keertje bij een winkel met mijn vrienden. Toen zei een man opeens... 'Ga terug naar je eigen land tegen ons... Dat maakte me heel erg boos.' (Jongen, 8-11 jr)

Kinderen ervaren een sterk gevoel van **onrechtvaardigheid** als zij (of naasten) racistisch behandeld worden. Als dit gebeurt door volwassenen of autoriteitsfiguren is dat gevoel nog sterker, wellicht vanwege de machtspositie die deze personen ten opzichte van kinderen hebben.

'Dan worden we zo maar beschuldigd terwijl ze (de leerkrachten) niet eens weten wat er precies is gebeurd.' (Jongen, 8-11 jr)

'Ik vind het van één meester wel erg. Hij is racistisch tegen Marokkaanse kinderen. Ik vind dat gewoon echt niet leuk, hij moet alle kinderen gelijk behandelen.' (Meisje, 8-11 jr)

²¹ Vermoedens over deze ontwikkeling van emoties en coping strategieën is in dit onderzoek gebaseerd op reflecties van jongeren van 16 jaar en ouder op een eerdere levensfase en op beperkte ervaringen van enkele respondenten tussen 12 en 15 jaar. Zie ook Bijlage B2 Verantwoording werkwijze, Respondenten.

Maar ik neem hem wel kwalijk dat hij iedereen over één kam scheert. Want ik was het niet. Ik was niet de persoon bij Opsporing Verzocht.' (Jongens, 16-18 jr)

Relatief vaak zeggen kinderen dat ze zich **verdrietig** voelen als hen wordt gevraagd wat discriminatie en racisme met ze doet. Verdriet is een geïnternaliseerde emotie die zowel jonge kinderen als jongeren voelen en zich uit in gevoelens van gekwetstheid en onveiligheid. Kinderen beschrijven dat zij zich verdrietig voelen omdat zij constant geconfronteerd worden met discriminatie. Dat leidt tot een gedeeld gevoel van pijn met anderen die soortgelijke ervaringen hebben. Het valt op dat bij jonge kinderen het verdriet meer aan de oppervlakte ligt. In een enkele focusgroep sessie werd het verdriet herbeleefd. Een kind dat 'zwarte aap' werd genoemd had zichtbaar moeite met het vertellen van zijn verhaal. Hij was erg emotioneel en zei dat hij het nog niet aan iemand had verteld, zelfs niet aan zijn moeder.

4.4. Emoties en 'coping': negeren, machteloosheid, ontkennen en vermijden

Racisme **negeren** is een strategie die kinderen en jongeren dikwijls gebruiken en als advies geven aan anderen. Het gaat hierbij om het negeren van de opmerking of gedraging en het negeren van de personen die de uiting doen. Door racisme te negeren hopen ze de negatieve impact te minimaliseren en zichzelf te beschermen tegen verdere emotionele schade. Ze willen hiermee voorkomen dat de situatie hen raakt en proberen hun gemoedsrust te bewaren.

'Ik zou vooral zeggen negeren. En gewoon niet te veel ermee zitten. Want er zijn sommige mensen die aardig zijn. En er zijn sommige mensen die gewoon gemeen zijn.' (Jongens, 8-11 jr)

'Ik wilde aan mijn juffrouw vertellen dat ik niet meer wil gymmen. Mijn moeder zei gewoon dat ik mijn gymkleren was vergeten. Dus ik deed alsof ik die niet mee had.' (Jongens, 8-11 jr)

Dit komt overeen met de 'coping' strategie dat racisme wordt gebagatelliseerd om de impact te minimaliseren. Oudere kinderen en jongeren proberen soms de pijn van racistische opmerkingen te verzachten door er grappen over te maken. Een meisje vertelde dat dit soort opmerkingen zijn genormaliseerd. Volgens haar zitten haar leeftijdgenoten in de pubertijd en vinden zij het moeilijk om erover te praten: *'daarom lachen ze het weg, het is een afweermecanisme'*. Het bagatelliseren kan helpen om de situatie minder ernstig te laten lijken en tegelijkertijd de eigen emoties te beheersen.

Wat opviel was dat jongens in de leeftijd van 12 tot en met 15 jaar weinig loslieten over hun ervaringen met discriminatie, racisme of etnisch profileren. Dit, terwijl een van de professionals die deze jongens begeleidt, vertelde dat zij er in de praktijk juist *veel* mee te maken hebben. Zij zouden eerder staande worden gehouden zonder dat daar een goede reden voor is, of ergens worden 'uitgepikt' op basis van uiterlijke kenmerken die gelinkt worden aan een bepaalde etniciteit. Het feit dat deze jongens hier liever niet over praten zegt mogelijk iets over hun gevoel van wantrouwen en hun vermoeden dat er toch niets met hun ervaringen wordt gedaan. Een professional vertelde dat een deel van de jongens in die leeftijdscategorie zich stoer voordoet, maar in de praktijk eigenlijk vastloopt. De jongeren voelen zich afgewezen en gedragen zich ernaar. Als hun (negatieve) gedrag vervolgens wordt afgestraft, dan worden zij opnieuw bevestigd in hun gevoel te worden afgewezen. Zolang er geen vertrouwen is om over die gevoelens van afwijzing te praten, zullen deze jongens dit (negatieve) gedrag blijven vertonen en er vervolgens steeds op worden afgerekend.

'Okay, stel dat ik etnisch word geprofileerd of gediscrimineerd, wat ga jij er dan aan doen?' (Jongen, 12-15 jr)

Overigens was het niet eenvoudig om jongeren in de leeftijd van 12 tot 15 jaar te spreken. Als het al lukte om een afspraak te maken werd deze een aantal malen op het laatste moment afgezegd. Het kwam soms wel tot een gesprek maar dat ging moeizaam. De jongeren waren erg terughoudend en argwanend. Sommigen ontkenden discriminatie en racisme te ervaren. Vermoed wordt dat zij hiermee verdere confrontaties willen vermijden en zichzelf proberen te beschermen tegen het herbeleven van de pijnlijke ervaringen.

Machteloosheid is een andere geïnternaliseerde emotie die jongeren ervaren. Zij hebben het idee dat zij geen controle hebben over wat er met hen gebeurt. Dat kan leiden tot een verminderde motivatie en tot gevoelens van isolatie. Een kind vertelde in een focusgroep dat praten over racisme eigenlijk *'energieverspilling'* is omdat het niet serieus wordt genomen. Mensen willen niet leren van hun fouten.

'Het (veranderen van een bevooroordeelde visie) is voor zulke oude mensen toch al te laat, bro.' (Jongen, 12-15 jr)

'Dan praat je tegen iemand maar het gaat het ene oor in en het andere oor uit. Ik merk dat ik er heel emotioneel van kan worden. (...) Die andere persoon boeit het niet. Op het gegeven moment denk je, laat maar. Dat jij zoveel moeite stopt in een situatie die de ander niks kan schelen. Tja, wat kan je dan eigenlijk nog doen?' (Meisje, 16-18 jr)

'Denken, laat maar zitten, je krijgt geen motivatie meer – het lukt hun (Nederlandse jongeren) wel en mij niet, het gaat mij toch niet lukken.' (Jongen, 12-15 jr)

Tot slot kwam uit de gesprekken naar voren dat jongeren zich aanpassen aan de omgeving om discriminatie of racisme te **vermijden**. Zij gaan zich anders kleden of gedragen in situaties waarin ze risico lopen op discriminatie, zoals op de werkvloer of in contact met de politie. Door zich aan te passen hopen jongeren negatieve aandacht te vermijden en zichzelf te beschermen tegen discriminatie. Zij zien geen ruimte voor hun eigen identiteit maar hebben het gevoel dat zij zich moeten conformeren aan de norm van de meerderheid. Sommige kinderen vermijden (alledaagse) situaties.

'Ik ga niet met mijn trainingspak bij mijn nieuwe baan naar binnen lopen. En als ik een muziekje aan ga zetten doe ik niet een hele gekke rap. Ik kies dan een liedje wat iedereen leuk zal vinden.' (Jongen 16-18 jr)

'Ik ben 50 keer in mijn leven aangehouden. Sindsdien zegt (naam jongerenwerker) tegen mij: gedraag je netjes. Ik ben nu al 3 maanden niet aangehouden. Elke agent die langs mij rijdt. Ik kijk hem nu lachend aan. Dan kijkt hij zo lachend terug.' (Jongen 16-18 jr)

'Ze bedoelt gewoon dat mensen je raar aan kijken. Maar ja, daarom ga ik ook niet met OV.' (Meisje, 16-18 jr)

4.5. Emoties en 'coping': reflectie en verbinding

Oudere jongeren zijn beter in staat om te reflecteren op hun ervaringen en deze in een bredere context te plaatsen. Ze hopen hiermee een dieper begrip van de problematiek te ontwikkelen en effectievere manieren te vinden om ermee om te gaan. Hun eerdere ervaringen kunnen zij in context plaatsen doordat zij hebben geleerd met hun gevoelens om te gaan. Oudere jongeren kunnen hun gevoelens over het algemeen goed onder woorden brengen en kunnen reflecteren op wat er in het verleden is gebeurd en wat dit met hen

heeft gedaan. Zij ontwikkelen vaak een dieper inzicht in de problematiek. Helaas worden hun ervaringen niet altijd erkend.

'Ja vroeger. Ik werd onwijs boos. En ik werd behandeld als het boze meisje. Maar als ik nu terugkijk is dat gewoon omdat ik niet wist hoe ik met mijn gevoelens moest omgaan. Ik werd anders behandeld dan de anderen. Omdat ik mij daar niet over kon uiten ging ik schreeuwen of weglopen. Dan werd dat op mij afgereageerd.' (Meisje, 16-18 jr)

'Omdat ik alleen maar witte vrienden in mijn omgeving heb, merkte ik het veel (racisme). Maar zij zagen het niet, dus voelde ik me niet gehoord of bekeken. Het is heel pijnlijk als je daar alleen doorheen moet gaan.' (Meisje, 16-18 jr)

Tijdens de sessie van de Kinderombudsman bij het congres van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme²² blikte een jonge man terug op wat hij als scholier heeft meegemaakt op een middelbare school in Amsterdam Zuid. Hij werd regelmatig uitgescholden met het 'n-woord' en stelselmatig buitengesloten, genegeerd en gekleineerd, ook door leerkrachten. Zijn meldingen over voorvallen werden niet serieus genomen. Niet gehoord en niet gezien begon hij om zich heen te slaan waardoor hij werd bestempeld als een probleemveroorzaker. Het gevolg was dat na een gevecht op school hij en niet de dader van het racistisch geweld van school werd gestuurd. Het doet de man pijn dat er in de afgelopen jaren blijkbaar niks is veranderd:

'Veel kinderen zitten er nu in. Op school, op de sportclub, in de winkel en op straat. Ze worden anders behandeld. Racistische opmerkingen, etnisch profileren, beschuldigd worden van dingen, het houdt niet op.'

Sommigen hebben geluk en kunnen zich eruit vechten. Ja, met mij is het goed gekomen. Op de trauma's na die er ik aan heb overgehouden. Maar met sommigen komt het niet goed. Er wordt niet op tijd naar ze geluisterd en ze glijden af. Hun potentie gaat verloren. Het ergste wat er is. Het is belangrijk dat we actief luisteren voordat het te laat is.'

Het verhaal van deze jonge man staat helaas niet op zichzelf. De Kinderombudsman ziet met enige regelmaat deze patronen voorbijkomen waarbij dat ene incident 'de druppel is' na jarenlang getreiter en achtergesteld worden, met alle (negatieve) gevolgen van dien. De in dit rapport onder paragraaf 4.7. beschreven casus is hier een voorbeeld van.

4.6. Ervaringen en gevoelens bespreekbaar maken

Ervaringen van discriminatie en racisme bespreekbaar maken is een belangrijke stap om het probleem het hoofd te bieden. Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan, te meer omdat het voeren van gesprekken over racisme complex en uitdagend is vanwege een combinatie van emotionele, sociale en praktische factoren. Daarnaast is het zo dat kinderen verschillende behoeftes hebben over met wie zij het willen bespreken en wanneer. Uitdagingen die jongeren ervaren zijn bijvoorbeeld het gebrek aan actie en ondersteuning. Kinderen (en hun ouders) vertelden dat hun meldingen van racisme niet serieus worden genomen of dat er geen adequate actie wordt ondernomen. Jongeren voelen zich niet gehoord wanneer ze pesten of racisme melden met name als het gaat om klachten tegen docenten.

'Ja. Ze doen er (melding van racisme van een andere docent) niet heel veel aan. Ze nemen het allemaal voor elkaar op.' (Meisje, 8-11 jr)

²² Zie ook Paragraaf 1.3 Reikwijdte en aanpak.

Gesprekken over discriminatie en racisme kunnen emotioneel belastend zijn, zowel voor de persoon die racisme ervaart als voor degenen die toehoren. Jongeren kunnen zich overweldigd voelen door de (onderdrukte) emoties, zoals woede, verdriet en machteloosheid die deze gesprekken oproepen en de luisterende partij kan zich juist snel aangevallen voelen. Dergelijke gevoelens staan een 'onbevooroordeeld naar elkaar luisteren' in de weg.

'Als je een les over racisme geeft, dan moet die niet alleen gaan om jezelf te verdedigen maar ook om een ander te verdedigen.' (Jongen, 16-18 jr)

Sociale dynamiek en machtsverhoudingen spelen zeker een rol bij het al dan niet bespreekbaar maken van (ervaringen van) discriminatie en racisme. Jongeren kunnen zich geïntimideerd voelen om racisme aan te kaarten, vooral als de dader een autoriteitsfiguur is. Dit kan leiden tot een gevoel van machteloosheid en het idee dat hun stem niet telt.

'Dat is vaker gebeurd. Het wordt gewoon een welles-nietes eigenlijk. En ik merk dat het vaker gedaan wordt. Dus als er een probleem is met een bepaalde docent of bepaald gedrag van die docent, wat hij naar een leerling doet. Dan wordt de leerling daarin niet gerespecteerd.' (Meisje, 16-18 jr)

Een beeld dat overigens wordt bevestigd in recent onderzoek van de Vrije Universiteit Amsterdam. Daarin wordt beschreven dat ouders en leerlingen zich vaak machteloos voelen tegenover leerkrachten als het gaat om pestgedrag door medeleerlingen of ongelijke behandeling of negatief gedrag van leerkrachten. Veel mensen hebben een tolerant beeld van zichzelf en een beschuldiging van racisme of discriminatie past niet in dat beeld. Opmerkingen worden vaak afgedaan als 'dat was

maar een grapje' of men neemt een defensieve houding aan. De rollen worden als het ware omgedraaid en de daders voelen zich slachtoffer.

Een groot aantal kinderen houdt desgevraagd bepaalde ervaringen liever voor zichzelf. Uit angst voor negatieve gevolgen, zoals boosheid van ouders of het risico op nog meer racisme door de betrokkenen. Zij willen niet dat derden er zich mee gaan bemoeien (en 'het erger' maken) of ze willen niet als 'een snitch' (verrader) gezien worden.

Een onafhankelijke partij zou het machtsevenwicht tussen school en ouders en leerlingen kunnen herstellen en de ontstane vicieuze cirkel van conflict en onbegrip kunnen doorbreken.²³

'Maar dat doe ik juist niet (praten over racisme). Straks worden ze boos.' (Jongen, 8-11 jr)

'M'n moeder zegt altijd, je moet geen geheimen voor mij hebben. Maar soms vind ik dat wel moeilijk. Misschien gaat ze boos worden of gaat ze niet zo gewoon leuk reageren. Daarom zeg ik het niet.' (Jongen, 8-11 jr)

Kinderen besluiten soms ook vanwege schaamte hun ervaringen niet met anderen te delen. Maar dan zoeken zij over het algemeen wel steun bij vrienden of familieleden die vergelijkbare ervaringen hebben gehad. Door verbinding te zoeken hopen ze zich minder geïsoleerd te voelen en emotionele steun te krijgen.

²³ Crul et al. (2024).

'Het is moeilijk om je uit te spreken maar, soms ook moeilijk om te verbergen, vraag ernaar en denk niet: het gaat wel over. Ik werd heel eenzaam, ik had drie vrienden die me echt steunden in een groep van acht meiden. Vraag naar hun verhaal. Het is fijn om een vriend te hebben. Krabbel niet terug omdat je zelf niet gepest of gediscrimineerd wordt.' (Jongen, 16-18 jr)

'We delen wel allemaal dezelfde pijn. Omdat we allemaal een vorm van discriminatie meemaken.' (Meisje, 16-18 jr)

'Als klein kind wilde ik het niet zeggen, het werd me zoveel dat het uitbarstte.' (Meisje, 12-15 jr)

'Ik word gepest vanwege mijn cultuur, want ik ben Marokkaans. En volgens mij ook omdat ik hoge cijfers haal. In het begin ging ik naar de docent. Omdat ik dacht van nou ja....., ik voelde me gewoon een beetje eenzaam. Maar de docent heeft er naar mijn mening niet veel mee gedaan. We hebben een soort training gehad om de klas 'closer' te maken. Dat is niet gelukt, het pesten gebeurt nog steeds. Nu is het zo dat ik meer op mezelf ben en niet naar de docent ga. Want ik weet uit ervaring dat het niet gaat helpen.' (Meisje, 12-15 jr)

Tot slot nog het volgende: het is voor kinderen van cruciaal belang om in een veilige en vertrouwde omgeving openlijk over racisme te kunnen praten. Als deze omgeving ontbreekt dan zullen zij terughoudend zijn of hun ervaringen niet delen. Veel kinderen vinden dat racisme in ieder geval bespreekbaar gemaakt moet worden. En dan zijn - zo vinden de meeste kinderen - *alle kanten* van het verhaal belangrijk.

'En ja, gewoon om... Ik wil gewoon beide kanten horen, zodat je niet alleen maar één partij hoort. Gewoon beide, zodat je weet hoe diegene het heeft ervaren en hoe diegene zich heeft gevoeld in dat gesprek of in die situatie.' (Jongen, 8-11 jr)

4.7. De lange termijn gevolgen

Discriminatie op basis van uiterlijke of andere persoonlijke kenmerken heeft vaak diepe gevolgen voor betrokkenen. Soms uitend de gevolgen zich in de vorm van trauma, afwijkend gedrag, suïcidale gedachten en andere ernstige reacties, die vervolgens ook regelmatig verkeerd worden geïnterpreteerd.²⁴ Het gebrek aan een effectieve aanpak en grip op het gebied van discriminatie en racisme kan verstrekkende gevolgen hebben voor een gezonde ontwikkeling van een kind. Wanneer een jong kind opgroeit met aanhoudende ervaringen van uitsluiting en vooroordelen kan dit een zware wissel trekken op zijn of haar motivatie om bijvoorbeeld naar school te gaan. In plaats van zich veilig en gesteund te voelen, kan het schoolleven voor het kind een extra bron van stress en ontmoediging worden. In de praktijk worden deze uitdagingen pijnlijk zichtbaar als kinderen zich terugtrekken of weerstand ontwikkelen tegen de schoolomgeving.

Onderstaande casus laat zien dat bepaalde 'coping' strategieën juist tot meer problemen kunnen leiden voor het kind, dat juist hulp nodig heeft. Een kind dat in dergelijke omstandigheden opgroeit, moet voortdurend 'vechten' tegen deze negatieve ervaringen en kan daardoor niet zichzelf zijn.

²⁴ Zie bijvoorbeeld Williams et al. (2019) en Verweij Jonker Instituut (2023).

Het kind kan gevoelens ervaren van sociaal falen, ontwikkelt soms depressieve symptomen, ongezonde 'coping' strategieën (geld- of middelenmisbruik op oudere leeftijd) of het raakt in een negatieve spiraal.²⁵

²⁵ Verschillende (inter)nationale bronnen tonen dit verband aan: Browne et al. (2022), Gilbert C. Gee et al. (2009), Assari et al. (2018), Jung et al. (2022), UNICEF (2021), KIS (2024), Verweij Jonker Instituut (2023), Psychologie.nl (2023)

Een casus uit de praktijk van de Kinderombudsman:

Faisal²⁶ een jongen met initieel een havoadvies, werd uiteindelijk naar een traject TL/Kader verwezen vanwege zijn gedrag op school. Hij zou moeite hebben met het naleven van schoolregels en meerdere incidenten op school, gecombineerd met een gebrek aan passende steun, leidden uiteindelijk tot verwijdering van school. Later wordt duidelijk dat Faisal te maken had met structureel onbegrip en mogelijk een discriminatoire behandeling. Wat is er gebeurd?

Cultureel onbegrip vanuit de school:

Faisals ouders gaven aan dat de school niet voldoende rekening hield met zijn culturele achtergrond. Het gebrek aan sensitiviteit voor zijn achtergrond speelde een rol in de wijze waarop zijn gedrag is geïnterpreteerd en in de mate van ondersteuning die hij kreeg. Er is niet geprobeerd om zijn motivatie en behoeften in de juiste context te plaatsen. Met als gevolg dat zijn gedrag als problematisch en niet als hulpbehoevend is beschouwd.

Pesterijen en reactie van de school:

Faisal werd structureel gepest door andere leerlingen. Maar de school bestempelde die pesterijen als “incidenten”. School bood geen adequate bescherming en steun. Integendeel, in plaats van slachtoffer werd Faisal door de school als dader aangemerkt. Dit is ook zo vastgelegd in zijn dossier.

Suggestieve aannames over gedrag en achtergrond:

School liet de ouders weten zich zorgen te maken over Faisals mogelijke contacten met politie en justitie. Hoewel er geen enkel bewijs voor deze bewering was, werd ook dit in zijn dossier vastgelegd. De suggestieve aannames en vooroordelen over Faisals mogelijke betrokkenheid bij criminaliteit creëerden een negatief beeld van Faisal. Een beeld dat, zo bleek later, ongefundeerd was.

Ongelijke behandeling en structurele bevooroordeling:

Faisal kreeg niet dezelfde steun als zijn medeleerlingen. Hij werd vaak als dader afgeschilderd en kreeg de schuld in situaties waar hij juist kwetsbaar of hulpbehoevend was. Het patroon waarin Faisals gedrag consequent negatief werd geïnterpreteerd en gedocumenteerd (terwijl positieve aspecten zoals zijn havo-advies en goede CITO-scores onderbelicht bleven), suggereert dat Faisal structureel werd benadeeld in de beeldvorming door de school. Ondanks pogingen van de ouders om via gesprekken en afspraken de situatie te herstellen, bleef de school bij haar standpunt en werd Faisal van school verwijderd. Er was geen enkele ondersteuning voor Faisals leerbehoeften of omgevingsfactoren. School bood hem onvoldoende kansen om te groeien en zijn potentieel waar te maken. Faisals ouders ervoeren deze aanpak als onrechtvaardig en disproportioneel en vonden dat de school zich niet hield aan haar eigen protocollen voor gelijke behandeling. Volgens hen werd Faisal structureel benadeeld en mogelijk gediscrimineerd.

4.8. Rondetafelgesprekken met stadsdelen

In de reflectiegesprekken werden de emoties en ‘coping’ strategieën die hierboven staan beschreven herkend. Een professional uit het onderwijs legde uit dat de gelatenheid en het cynisme van de leeftijdscategorie van 12- tot en met 15-jarigen een ‘dominante emotie’ is als er over discriminatie en racisme wordt gesproken. Jongeren hebben geen vertrouwen dat er dingen zullen veranderen en stoppen emoties liever weg. De noodzaak dat kinderen van jongs af aan weten dat discriminatie op grond van racisme niet normaal is en dat dit nooit geaccepteerd moet worden, werd door bijna alle deelnemers aan de rondetafelgesprekken onderschreven. Daarnaast vonden zij het belangrijk dat jonge kinderen ergens terecht kunnen met hun emoties en ervaringen, maar ook dat hier vervolgens actie op wordt ondernomen en het niet wordt ‘weggestopt’.

²⁶ Een gefingeerde naam.

5. Welke oplossingen en uitdagingen zien kinderen?

5.1 Inleiding

Kinderen en jongeren die in het kader van dit onderzoek zijn gesproken hebben verschillende oplossingen voorgesteld om met discriminatie en racisme om te gaan. Ze willen weten of er hoop is op een toekomst zonder racisme. Sommigen zijn pessimistisch en denken dat het wereldbeeld van mensen moeilijk te veranderen is. Andere kinderen denken dat met veel moeite en tijd racisme wel verminderd kan worden. Opvallend is dat ook de pessimisten in dit onderzoek met voorstellen kwamen waarmee discriminatie en racisme misschien wel (gedeeltelijk) aangepakt kunnen worden. Zij zijn gemotiveerd door de behoefte om iets te kunnen doen en niet passief af te wachten. De meer optimistische deelnemers aan het onderzoek zien in deze strategieën een kans om racisme te verminderen en een inclusievere samenleving te bevorderen.

5.2. 'Coping' strategieën en oplossingsrichtingen nader uitgelegd

De manier waarop kinderen en jongeren omgaan met racisme verandert met hun leeftijd en ontwikkeling. De voorgestelde oplossingen variëren van het negeren van racisme tot het aanpassen

van hun gedrag, het geven van voorlichting, het invoeren van straffen, en het voeren van gesprekken over racisme. Hoewel er overlap is tussen oplossingsrichtingen en 'coping' strategieën, ligt het belangrijkste verschil in hun focus en doel. 'Coping' strategieën zijn gericht op het persoonlijk omgaan met de emotionele en psychologische impact van racisme en discriminatie (vaak individueel en intern gericht). Oplossingsrichtingen zijn meer extern en collectief gericht. Het doel is bredere veranderingen te bewerkstelligen in de manier waarop racisme en discriminatie kunnen worden aangepakt.²⁷

5.3. De verschillende oplossingsrichtingen

In deze paragraaf worden de verschillende oplossingsrichtingen die kinderen aandragen om discriminatie en racisme te bestrijden, opgesomd. Het gaat om voorlichting, straffen of belonen, laagdrempelig melden, het gesprek aangaan, toezicht houden, aanspreken, opvoeden en zorgen voor een inclusievere samenleving.

²⁷ Zowel coping strategieën als oplossingen zijn essentieel voor het creëren van een inclusieve en rechtvaardige leefomgeving. Bovendien vullen de persoonlijke en collectieve benaderingen elkaar aan om zo effectief mogelijk racisme en discriminatie aan te pakken.

5.3.1. Het verstrekken van adequate voorlichting

Kinderen stellen voor om voorlichting te geven over racisme en discriminatie. Dit kan helpen om bewustzijn te creëren en anderen te laten weten dat ze niet alleen staan. Door voorlichting te geven, hopen jongeren dat er meer begrip en bewustzijn ontstaat over racisme. Ze willen anderen informeren over de impact van racisme en discriminatie en laten zien dat het een serieus probleem is dat aangepakt moet worden. Door bijvoorbeeld een krant uit te geven, kunnen kinderen hun eigen verhalen vertellen. Ook informatieverstrekking door een (laagdrempelig) meldpunt speciaal voor kinderen met een advies- en voorlichtingsfunctie voor volwassenen kan bijdragen aan de bewustzijnswording.

'Of bijvoorbeeld dat de gemeente een keer per jaar een voorlichting geeft voor volwassenen, waarin ze leren hoe je je moet gedragen.' (Jongen, 8-11 jr)

'Maar je moet gewoon voorbeelden geven hoe het wel kan. En bijvoorbeeld in voetbal, dat statement dat ze met hun armen naast elkaar gingen, dat vond ik heel dik.' (Jongen, 16-18 jr)

5.3.2. Straffen en belonen

Ook werd voorgesteld dat mensen die zich racistisch gedragen, gestraft zouden moeten worden door hen bijvoorbeeld geldboetes te laten betalen of een sociale media time-out op te leggen. Door straffen in te voeren, hopen kinderen dat racistische gedragingen ontmoedigd worden en dat tegelijkertijd een duidelijke boodschap wordt afgegeven dat racisme onacceptabel is. De kinderen willen hiermee een afschrikwekkend effect bewerkstelligen en rechtvaardigheid bevorderen. Het belonen van iemand als die zich langere tijd 'goed gedraagt' is tevens als een oplossingsrichting aangedragen.

'Ik zou willen dat we bijvoorbeeld sociale media-agenten hebben die kijken wie discriminerende of racistische opmerking maakt. Dan kan iemand even, hoe zeg je dat, verbannen worden van sociale media.' (Jongen, 8-11 jr)

'Ik zou zeggen... Als je discrimineert of racistisch doet tegen een ander. Dan krijg je een boete.' (Jongen, 8-11 jr)

'Nou, dat er eerst een paar proefkonijnen zijn. Die een geldprijs krijgen als ze zes maanden niet racistisch zijn.' (Jongen, 8-11 jr)

5.3.3. Laagdrempelig melden

Voorts willen kinderen de mogelijkheid hebben om hun ervaringen met racisme te uiten bijvoorbeeld via (anonieme) meldpunten of door in gesprek te gaan met een aangewezen persoon. Door hun ervaringen te delen, voelen kinderen zich gehoord en gesteund. Ze willen dat er iets gedaan wordt met hun meldingen én dat er concrete stappen worden ondernomen om de situatie te verbeteren.

'Want het is wel slim die meldpunten, omdat als je bijvoorbeeld je niet veilig voelt om met een juf of een meester of je ouders erover te praten, dan is het wel slim om naar die meldplek te gaan en hen te laten weten hoe je je voelt. Dan kunnen ze je tips geven, of hoe je er beter mee om kan gaan.' (Meisje, 8-11 jr)

'Wat ik wil gewoon, is een tevredenheidsding op school. En dan kan je zonder je naam in te vullen of je je veilig of onveilig voelt. Maar de juffen en meesters, ik begrijp niet wat ze daarmee doen. Want die juffen zeggen wel elk jaar, ja bijna de helft van de school voelt zich onveilig. Maar dan, het maakt geen verschil eigenlijk, want het blijft nog steeds school.' (Meisje, 8-11 jr)

Omdat het voor kinderen spannend kan zijn om discriminatie te melden, is het belangrijk dat eventuele meldpunten laagdrempelig en toegankelijk zijn. Hoewel er vanuit het Kinderrechtencomité in 2022²⁸ op is gewezen dat iedere gemeente een kindvriendelijk antidiscriminatiebureau zou moeten hebben waar kinderen gemakkelijk gevallen van discriminatie kunnen melden, zijn die er op dit moment (nog) niet.²⁹

5.3.4. Het gesprek aangaan

Kinderen en jongeren geven aan dat het belangrijk is om het gesprek over racisme onderling, op of met school of met familie aan te gaan. Door gesprekken te voeren denken jongeren meer begrip en bewustzijn te creëren over racisme. Als racisme bespreekbaar is dan kunnen er duidelijke afspraken worden gemaakt over wat wel en wat niet gezegd kan worden, én grenzen worden gesteld. Hierbij is het belangrijk dat iedereen elkaars meningen respecteert en dat er een open dialoog over het thema mogelijk is.

'Dat vind ik wel een goed idee, dat we daar over discussiëren. We gaan over regels discussiëren. Naar elkaar luisteren, elkaars meningen respecteren, en niet dat iedereen elkaar gaat uitschelden en dat soort dingen.' (Jongen, 8-11 jr)

'Voor kinderen onderling vind ik het belangrijk dat we het hierover kunnen hebben. En ook het is fijn dat we het er lachend over kunnen hebben. Maar ook gewoon serieus. Want waarom gebeurt het nou eigenlijk? [] En dat we dan ook niet per se iemand de schuld geven omdat hij een opmerking maakt, maar iemand leren waarom het niet goed is. Dan kan je er zand overheen gooien en kan je weer verder gaan

omdat die persoon heeft geleerd. Dus ik hoop dat als wij volwassen worden het niet meer een probleem gaat zijn.' (Meisje, 16-18 jr)

'Er kan altijd een oplossing zijn. Zolang je het gesprek maar aangaat.' (Meisje, 16-18 jr)

Het bespreken met vrienden kan helpen maar er moet ook steun van ouders, leraren en andere volwassenen zijn. De indruk is dat het voor kinderen belangrijk is een volwassen persoon te hebben die op ze lijkt, die een soort voorbeeldfunctie vervult of ervaringsdeskundige is.

'We hebben wel een juffrouw met wie we het hier over kunnen hebben, onze lievelingsjuf.' (Jongen, 8-11 jr)

'Als jij een Turks meisje bent en je hebt een Turkse docent, dan ga je veel eerder met haar in gesprek. Of als je een donkere jongen bent en je hebt een donkere docent. Dan voel je je veiliger bij die docent. En ik merk dat dat ook echt helpt.' (Meisje, 16-18 jr)

'Ooit toen er iets racistisch was gebeurd, gingen we het er met de hele klas over hebben. Toen hadden we het erover dat het eigenlijk niet normaal is om het daar zo over te hebben. Daarna werd het minder, dus dat was wel fijn.' (Meisje, 8-11 jr)

'Bij mijn ouders kom ik wel eens thuis met wat er in de les is gebeurd met een docent. Dan zeggen mijn ouders, ja dat kan natuurlijk niet.' (Meisje, 16-18 jr)

²⁸ <https://www.kinderrechten.nl/assets/2022/02/CO-2022-ENG.pdf>.

²⁹ Discriminatie.nl heeft inmiddels wel een protocol klachtbehandeling voor kindvriendelijke anti-discriminatievoorzieningen opgesteld.

5.3.5. Toezicht houden

Kinderen stellen voor om een toezichthouder in het leven te roepen, bijvoorbeeld door iemand die rondloopt en alles in de gaten houdt of door cameratoezicht. Door meer toezicht verwachten kinderen en jongeren dat racistische gedragingen sneller worden opgemerkt en aangepakt. Ze willen dat mensen zich meer naar de regels gedragen en dat er een veilige omgeving wordt gecreëerd.

'Misschien is het gewoon een dingetje, dat er bijvoorbeeld iemand rondloopt die alles een beetje in de gaten houdt. En als hij binnenkomt, dan schrijft hij bijvoorbeeld op een notitieblokje als het misgaat.' (Meisje, 8-11 jr)

'Het is wanneer de juffrouw weg is dat ze dan schelden. Dus cameratoezicht op scheldwoorden.' (Jongen, 8-11 jr)

5.3.6. Daders aanspreken

Daarnaast willen kinderen dat iemand wordt aangesproken op racistische gedrag bij voorkeur door een docent of een andere volwassene. Door iemand op zijn of haar racistische gedragingen aan te spreken, hopen jongeren dat degene zich bewust wordt van zijn of haar gedrag. De kinderen zouden willen dat er verantwoordelijkheid wordt genomen en dat er een cultuur van respect ontstaat.

'Als je met diegene die al iets tegen je heeft gedaan in gesprek moet dan kan je misschien niet goed in dat gesprek zijn. Want dan kun je ook gelijk boos worden, want ja, diegene heeft je wel pijn gedaan.' (Meisje, 8-11 jr)

'Ik vind eigenlijk dat zij (docenten) dan ook moeten aanspreken. Dat je bijvoorbeeld als leerling wordt gediscrimineerd, dat je eigenlijk naar de leraar moet gaan.' (Meisje, 8-11 jr)

5.3.7. Opvoeden en een inclusievere samenleving bevorderen

Het is nodig dat discriminatie en racisme al tijdens de opvoeding wordt aangepakt, zeggen kinderen die in het onderzoek zijn gesproken. Als ouders hun kinderen al van jongs af aan leren aandacht en respect te hebben voor verschillende achtergronden, zal racisme in de toekomst verminderen, is de gedachte. Volwassenen moeten het goede voorbeeld geven aan kinderen. Door een multiculturele omgeving te creëren, hopen de kinderen dat iedereen zich gelijkwaardig voelt en dat er geen ruimte is voor racisme. Ze willen een inclusieve omgeving bevorderen waarin iedereen zich geaccepteerd voelt.

'Mijn idee is dat als je zo begint met de opvoeding, dan begint het daar al. En hoe meer kind daaraan wordt blootgesteld, hoe meer het kind ook zich daaraan gaat aanpassen.' (Jongen, 8-11 jr)

'Ik denk ook wel dat ik weet soms hoe het komt dat er racisme is. Want ik denk ook dat het thuis een beetje wordt ingeplant. Dat er bijvoorbeeld mensen zeggen, 'ga niet met deze om, ga niet met die om.' Want ik speelde vroeger, toen ik klein was, met veel Nederlandse jongetjes. Maar in de loop van de tijd speel ik meer met buitenlandse kinderen. Ik had een Nederlandse jongen heel vaak naar mijn huis uitgenodigd, naar mijn feestjes. Maar hij heeft mij nooit terug uitgenodigd, dus dat voelt wel een beetje raar.' (Jongen, 8-11 jr)

'Als de school multicultureel is, is er geen minderheid. Pas bij minderheden wordt er gepest.' (Jongen, 8-13 jr)

'Ik denk dat ze bang zijn dat dat gewoon niet gaat werken (verschillende achtergronden samen). Terwijl je het een keertje moet gaan proberen. En

dan gaat er aan alle twee de kanten een aanpassing komen. Dan heb je wel die diversiteit.' (Jongen, 16-18 jr)

5.4. Rondetafelgesprekken met stadsdelen

Met deelnemers is gesproken over de oplossingsrichtingen die kinderen en jongeren aandragen om discriminatie en racisme aan te pakken. Een groot obstakel om tot oplossingen te komen, is volgens de betrokken ambtenaren in de eerste plaats het met elkaar praten over het dit thema. De moeilijkheid om het te bespreken komt met name door de polarisatie in de samenleving en de spanning die er leeft tussen professionals die met kinderen werken.

Die spanningen kunnen bijvoorbeeld ontstaan als microagressies worden gebagatelliseerd onder het mom van *'het was maar een grapje'* of *'ik bedoelde het niet zo'*. Waar professionals mee worstelen is de vraag hoe je een gesprek voert zonder bevoogdend over te komen (*"wat je doet, is niet goed"*) zonder te beschuldigen (*"wat je doet, is racistisch"*).

In de rondetafelgesprekken werd eveneens naar voren gebracht dat het soms lastig is dat de meeste beleidsambtenaren geen migratieachtergrond hebben en nauwelijks discriminatie op grond van racisme meemaken. Hierdoor kunnen zij zich minder goed een voorstelling maken wat de impact ervan is. Bovendien kampt het onderwijs bijvoorbeeld met tal van andere problemen waardoor aandacht voor het thema discriminatie en racisme ondersneeuwt. Een aantal deelnemers aan de rondetafelgesprekken ziet potentie in het vergroten van expertise van de professionals die werken met (jonge) kinderen als het gaat om antiracistisch opvoeden (door middel van coaching of cursussen). Scholing alleen is echter geen oplossing.

Het thema staat niet bij alle professionals die met (jonge) kinderen werken op het netvlies. Daardoor herkennen zij racisme en micro-

agressies minder snel. Het is wel belangrijk om hier met jonge kinderen aan te werken.

Bevordert moet worden dat volwassenen en kinderen zich eerder leren uitspreken als er sprake is van racisme en discriminatie.

6. Wat zijn de conclusies en hoe verder?

6.1. Inleiding

Centraal in dit onderzoek staan de ervaringen van Amsterdamse kinderen en jongeren met discriminatie en racisme en de vraag hoe zij met deze ervaringen omgaan. In hoeverre kunnen zij deze bespreekbaar maken en met wie? Zien kinderen oplossingsrichtingen om discriminatie en racisme te bestrijden? En zo ja, wat en wie hebben ze daarbij nodig? Om deze vragen te kunnen beantwoorden heeft de Kinderombudsman met bijna 80 Amsterdamse kinderen en verschillende betrokken professionals en ouders gesproken. De conclusies die de Kinderombudsman op basis van het onderzoek trekt en de acties die hieruit volgen komen in dit hoofdstuk aan de orde.

6.2. Kinderen lijden onder discriminatie en racisme en dat heeft gevolgen voor hun ontwikkeling

Veel kinderen en jongeren in Amsterdam lijden onder pesten, vaak door discriminatie of racisme. De verontrustende ervaringen die zij in dit onderzoek met ons deelden, betreffen niet alleen discriminatoir gedrag door leeftijdsgenoten, maar ook door volwassenen in verschillende rollen zoals leerkracht, sportcoach of winkelpersoneel. Wat het nóg verontrustender maakt, is dat een (groot) aantal van de jongeren het niet (meer) de moeite waard vindt om zich er druk om te maken of er aandacht aan te schenken. Deze jongeren verwachten dat

er toch niks verandert. Kennelijk ervaren zij dat racisme en discriminatie zo in (de structuren van) onze samenleving zijn verweven, dat zij afhaken en zich terugtrekken. Zij hebben het gevoel

er niet 'bij te horen' en dat vormt een risico op het ontwikkelen van psychische problematiek en een negatief zelfbeeld. Een urgente en breed gedragen aanpak is daarom nodig in de strijd tegen discriminatie en racisme.

6.3. Aanpak van discriminatie en racisme en inzichten die daarin helpend zijn

Uit dit onderzoek komen de volgende rode draden en inzichten naar voren die aandacht en inzet vragen van betrokken partijen om discriminatie en racisme aan te pakken:

1. Ervaringen met discriminatie en racisme zijn structureel.
2. (Jonge) kinderen reageren anders op ervaringen dan (oudere) jongeren.
3. Pas als er vertrouwen is, zijn ervaringen bespreekbaar.
4. Volwassen moeten het goede voorbeeld geven en normeren.

Ad. 1. Ervaringen met discriminatie en racisme zijn structureel

Discriminatie en racisme komen regelmatig voor en vinden overal plaats waar kinderen zich in de publieke ruimte bevinden. De kinderen die in het kader van het onderzoek zijn gesproken geven aan dat het hier niet om incidenten gaat. Er is een aantal domeinen waar ogenschijnlijk meer discriminatie en racisme voorkomt, zoals op school, in winkels, op straat, en online. Gegeven voorbeelden laten zien dat in veel gevallen de basis ligt bij de manier van omgaan met elkaar. Omdat het niet om losse incidenten gaat, wordt met elke ervaring het effect en de impact op de kinderen groter.

Ad. 2. Jonge kinderen reageren anders op ervaringen dan jongeren

Jonge kinderen reageren anders op discriminatie en racisme dan (jong)volwassenen. Zij gaan hier ook anders mee om. Op jongere leeftijd hebben kinderen moeite met het verwerken van emoties. Zij voelen zich niet begrepen, onveilig en zetten boosheid in als verdedigingsmechanisme. Hiermee proberen zij zichzelf te beschermen, en autonomie *in* en controle *over* de onveilige situatie te krijgen. Het is van belang alert te zijn op woede als coping-strategie. In dat geval moet worden voorkomen dat dat kinderen als 'dader' worden aangemerkt.

De jongvolwassenen zijn cynischer. Zij denken dat discriminatie op grond van racisme een onoplosbaar en onvermijdelijk probleem is omdat zij met regelmaat meemaken dat uitingen van discriminatie en racisme zonder gevolgen blijven voortbestaan en worden genormaliseerd. Zij reageren daarom eerder sceptisch dan boos. Veel jongeren zien er geen heil in om erover te praten en weggestopte emoties op te rakelen. Het leidt bij hen tot groot wantrouwen als volwassenen problemen met discriminatie niet serieus aanpakken en hier zelfs in sommige gevallen aan bijdragen. Personen en organisaties die aangeven discriminatie en racisme te willen aanpakken beschouwen zij 'als niet oprecht'. Wat levert het praten erover op, behalve het herbeleven van oud zeer? Wantrouwen is een voor hen

vanzelfsprekende beschermende reactie die hen helpt om kritisch te blijven. Het kan echter ook tot isolatie leiden of de gedachte dat volwassenen toch nooit zullen ingrijpen.

Op latere leeftijd reflecteren op ervaringen uit de jeugd kan veel impact op oudere jongeren hebben. Sommigen weten hun weg te vinden in het leven en komen goed terecht in de maatschappij. De bijzondere uitdagingen en moeilijke omstandigheden die zij hebben meegemaakt, zien zij als een levenservaring. Maar dat geldt niet voor iedereen. Er zijn ook (jong)volwassenen bij wie er een grotere kans is op het ontwikkelen van negatieve patronen en vervreemding van de samenleving. Dit, door langdurige blootstelling aan discriminatie en racisme, vooroordelen, pesterijen en ongelijke kansen.

Ad. 3. Pas als er vertrouwen is, zijn ervaringen bespreekbaar

Om wantrouwen bij kinderen en jongeren weg te nemen en hen uit isolatie te halen is het belangrijk dat zij het gesprek aangaan en aan de bel trekken als er iets naars is gebeurd. Een gesprek kan plaatsvinden met vrienden en familie waarmee al een (natuurlijke) vertrouwensband is.

De kinderen en jongeren geven aan makkelijker en vaker steun bij vrienden en familie te zoeken. Maar zoals uit de groepsgesprekken bleek, durven ze hun ervaringen uiteindelijk ook te delen in een groep die ze minder goed kennen. Een voorwaarde is echter wel dat er sprake is van vertrouwen binnen de groep en met een aangewezen vertrouwenspersoon. Dit kost tijd en aandacht.

Zodra deze vertrouwensbasis er is dient iedereen de ruimte en tijd te krijgen om persoonlijke ervaringen te delen. Hierbij hoeven emoties niet onderdrukt te worden. Door vervolgens kinderen en jongeren elkaar te laten steunen en te voorzien van advies wordt het ontwikkelen van gezonde coping strategieën bevorderd. Eenmalig contact levert niets op. Zeker omdat schaamte een belemmering kan

vormen om te praten over ervaringen. Ook voor het melden bij instanties, zoals een discriminatiemeldpunt, een vertrouwenspersoon op school of de Kindertelefoon, geldt dat er in ieder geval een basis van vertrouwen moet zijn. Deze instanties moeten laagdrempelig en toegankelijk voor kinderen zijn.

Ad. 4. Volwassenen moeten het goede voorbeeld geven en normeren

Als het gaat om het voorkomen van discriminatie en racisme hebben volwassenen een grote verantwoordelijkheid, vinden kinderen en jongeren. Als volwassenen zich niet actief inzetten om een norm te stellen en deze uit te dragen, zullen kinderen dit nu of later in hun volwassen leven ook niet doen. Daarbij moet de impact van (sociale) media offline en online én de impact van politiek (en de wijze waarop volwassenen met een voorbeeldfunctie met elkaar omgaan) niet worden onderschat. Interventies om discriminatie en racisme tegen te gaan, moeten gericht zijn op de rol van volwassenen, (sociale) media en de impact van de wijze waarop volwassenen met een voorbeeldfunctie met elkaar omgaan.

Dat is een uitdaging in een tijd waarin politici herhaaldelijk laten zien op dit gebied geen voorbeeldfunctie te vervullen. Juist dán is het van belang dat volwassenen voldoende ruimte bieden zodat kinderen over hun ervaringen durven én kunnen praten. En dat discriminatie en racisme uit de taboesfeer worden gehaald.

Er is een belangrijke rol weggelegd voor ouders en familie in het ondersteunen van kinderen en jongeren. Door hen te betrekken bij gesprekken over discriminatie en racisme en te voorzien van de juiste tools en kennis, kan er ondersteuning vanuit de thuisomgeving worden gecreëerd. Er moet daadwerkelijk een gesprek plaatsvinden in plaats van wegstijven van het probleem. Het onverschillig ophalen van schouders veroorzaakt schade.

Passief reageren roept namelijk een gevoel van onveiligheid en onbegrip op. Wanneer volwassenen niet actief reageren of niet 'normeren' dan geven zij impliciet de boodschap dat discriminatoir of racistisch gedrag acceptabel is. En dat leidt tot het verergeren van het probleem. Volwassenen die veel aan hun hoofd hebben, kunnen soms op een manier reageren waar ze achteraf spijt van hebben of waarvan ze zich niet bewust zijn. De vraag is dan ook wat zij nodig hebben om hun leiderschapsrol goed te kunnen vervullen.

Recent onderzoek³⁰ naar een leergang voor docenten wijst uit dat onder meer het bieden van historische kennis, wetenschappelijk gefundeerde inzichten en persoonlijke ervaringen bijdragen aan het herkennen en bespreekbaar maken van racisme en uit het 'daderslachtoffer frame' te komen. Volwassenen geven een goed voorbeeld als zij ook daadwerkelijk laten zien hoe nare ervaringen verwerkt kunnen worden, bijvoorbeeld door daar op een emotioneel volwassen manier over te praten. Goede omgang met eigen emoties bij nare ervaringen, vooral direct als het gebeurt, is nodig om die ervaringen een plek te geven. Zo wordt voorkomen dat het steeds moeilijker wordt om erover te praten. Volwassenen kunnen ook leren van jonge kinderen omdat zij over het algemeen juist níet hun emoties verbergen en open communiceren over wat hen boos of verdrietig heeft gemaakt.

6.4. Effectieve aanpak vereist verscheidenheid aan strategieën

De verhalen van kinderen en jongeren in dit onderzoek wijzen erop dat voor een effectieve aanpak van racisme verschillende strategieën nodig zijn die passen bij de ontwikkelingsfase en context van deze doelgroep. Er bestaat geen eenvoudige oplossing om discriminatie en racisme te bestrijden. Er is een breed scala aan interventies nodig die elkaar aanvullen en versterken. Daarbij is het van belang dat één instantie of één persoon de regie neemt. Juist omdat discriminatie en racisme een probleem is van iedereen maar van niemand in het bijzonder. Door concrete praktijkvoorbeelden te gebruiken wordt

³⁰ Movisie (2024)

discriminatie en racisme zichtbaar en tastbaar. Persoonlijke verhalen brengen de verborgen ervaringen (en het leed) naar de oppervlakte en dat draagt bij aan begrip en (h)erkenning. Naast het feit dat iemand zich gehoord voelt, is het ook een uitnodiging tot een persoonlijke reflectie voor anderen. De verhalen van de kinderen dragen bij aan een diepere bewustwording van de impact die discriminerend gedrag kan hebben. Soms kan het helpen om in rollenspellen bepaalde situaties na te bootsen. Tijdens een evaluatie van het rollenspel kan dan worden besproken hoe het voelt om in de schoenen van iemand anders te staan, en hoe situaties bespreekbaar gemaakt kunnen worden zonder te escaleren. Hierbij rekening houdend met de leeftijd van kinderen en jongeren. Het gaat om het samenwerken aan structurele oplossingen, om verantwoordelijkheid nemen en om positief en respectvol gedrag aan te moedigen. Door op die manier het goede voorbeeld te geven kunnen volwassen kinderen helpen en ondersteuning bieden. Wegkijken is geen optie. Er moet nu actie worden ondernomen.

6.5. Oproep tot actie

Het huidige maatschappelijke debat over discriminatie en racisme is sterk gepolariseerd. Beleidsmakers en professionals die met kinderen werken, geven aan dat zij het mede hierdoor moeilijk vinden om een gesprek over het thema aan te gaan. Tegelijkertijd laten de resultaten van dit onderzoek zien dat er een noodzaak is om het gesprek hierover met elkaar te voeren. Het effect van discriminatie en racisme op kinderen is groot. Zo kunnen kinderen een negatief zelfbeeld ontwikkelen en daardoor langdurige psychische problemen krijgen die invloed hebben op meerdere levensgebieden. Dit onderzoek laat zien

dat oudere kinderen en jongeren eerder ontmoedigd zijn en weinig verwachten van interventies op het gebied van discriminatie en racisme. Ook om die reden is het van belang dat kinderen op jonge leeftijd het vertrouwen krijgen dat er daadwerkelijk iets gebeurt als zij signalen over racisme en discriminatie melden en bespreekbaar maken. Kinderen zelf moeten niet alleen handelingsperspectief krijgen en weerbaar worden, maar volwassenen en andere kinderen dienen ook aangesproken te worden. Zij moeten beseffen dat als bepaalde grenzen worden overschreden dit niet zonder consequenties zal zijn.

Dat is geen makkelijke opgave en het vereist een lange adem. Ongetwijfeld zal dit proces gepaard gaan met ongemak, moeilijke en schurende gesprekken en de confrontatie met het eigen handelen.

De Kinderombudsman roept de gemeente op om samen met haar de handschoen op te pakken en opvolging te geven aan dit rapport. De oplossingsrichtingen die door de kinderen zijn bedacht om het veelkoppig monster van discriminatie en racisme te bestrijden te weten, goede voorlichting geven, straffen en belonen, laagdrempelig melden, het gesprek aangaan, toezicht houden, aanspreken en normeren, én opvoeden en stimuleren van een inclusieve samenleving, kunnen hiertoe als leidraad dienen. Door met elkaar over deze oplossingsrichtingen in gesprek te gaan, kan worden bepaald welke stappen op welk domein gezet moeten worden om interventies te doorgronden en door te ontwikkelen.

Bijlagen

B1. Bronvermelding

Assari, S.; Mistry, R.; Caldwell, C.H. (2018). *Perceived Discrimination and Substance Use among Caribbean Black Youth; Gender Differences*. Brain Sci. 2018, 8, 131. <https://doi.org/10.3390/brainsci8070131>.

Andriessen, I., Fernee, H., & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/gediscrimineerd-gevoeld-?onepage=true#c-3-Gronden-van-discriminatie>.

Crul, M., Steinmetz, C.H.D., Lelie, F. (2024). *Achterstelling en Discriminatie in het Amsterdamse Onderwijs*.

Brown, T. N., & Lee, S. J. (2022). *Sexual and gender identity-based microaggressions: Differences by sexual and gender identity, and sex assigned at birth among Dutch youth*. Journal of Interpersonal Violence, 37(3-4), 1234-1256. <https://doi.org/10.1177/08862605211056729>.

Browne, R.K., Duarte, B.A., Miller, A.N. et al. (2022). *Racial Discrimination, Self-compassion, and Mental Health: the Moderating Role of Self-judgment*. Mindfulness 13, 1994-2006. <https://doi.org/10.1007/s12671-022-01936-1>.

Counter Narratives. (2019). *Onderzoek naar racisme in Nederland: Een overzicht van literatuur*. Geraadpleegd van <https://counternarratives.nl/2019/01/30/onderzoek-naar-racisme-in-nederland-een-overzicht-van-literatuur/>.

Felten, H., Andriessen, I., Does, S., Donker, R., & de Winter Koçak, S. (2021). *Institutioneel racisme in Nederland: Literatuuronderzoek naar de aanwijzingen voor institutioneel racisme op de domeinen arbeidsmarkt, woningmarkt, onderwijs en politie*. Kennisplatform Integratie & Samenleving. Geraadpleegd van https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-06/institutioneel_racisme_in_nederland_-_literatuuronderzoek1.pdf.

Gilbert C. Gee, Annie Ro, Salma Shariff-Marco, David Chae (2009). *Racial Discrimination and Health Among Asian Americans: Evidence, Assessment, and Directions for Future Research*. Epidemiologic Reviews, Volume 31, Issue 1, 1 November 2009, Pages 130-151, <https://doi.org/10.1093/epirev/mxp009>.

Greelane (n.d.). *Wat is een microagressie? Alledaagse beledigingen met schadelijke gevolgen*. Geraadpleegd van <https://www.greelane.com/nl/science-tech-math/sociale-wetenschappen/microaggression-definition-examples-4171853/>.

Jung, M.Y., Juon, H.S., Slopen, N. et al. (2022). *Racial Discrimination and Health-Related Quality of Life: An Examination Among Asian American Immigrants*. J. Racial and Ethnic Health Disparities 9, 1262-1275. <https://doi.org/10.1007/s40615-021-01067-8>.

Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS). (2024). *Discriminatie en de gevolgen voor welzijn en gezondheid. En wat je daartegen kan doen*. Geraadpleegd van [Discriminatie en de gevolgen voor welzijn en gezondheid | KIS](https://www.kis.nl/discriminatie-en-de-gevolgen-voor-welzijn-en-gezondheid).

LaFont, S. (2019). *The development and initial validation of the Child Perceived Discrimination Questionnaire*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60(12), 1345-1353.

<https://doi.org/10.1111/jcpp.13000>.

Movisie. (2019). *Intersectionaliteit: Wat moeten we ermee?* Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/intersectionaliteit-wat-moeten-we-ermee>.

Movisie. (2024). *Hoe kun je racisme bespreekbaar maken? Inzichten uit evaluatieonderzoek van de leergang 'Inclusief onderwijs' van Fawaka WereldBurgerschap*. Geraadpleegd van [Hoe kun je racisme bespreekbaar maken? | Movisie](#).

(Nationale) Kinderombudsman (2021). *Buiten spel. Uitsluiting van kinderen (h)erkennen en aanpakken!* Geraadpleegd van [Opening onderzoek Buiten spel. Uitsluiting van kinderen \(h\)erkennen en aanpakken!](#)

(Nationale) Kinderombudsman (2022). *In eenzaamheid gepest Kinderen over hun ervaringen met pesten en (het gebrek aan) hulp bij pesten*. Geraadpleegd van [In eenzaamheid gepest](#).

NJI. (n.d.) *Als pesten samengaat met discriminatie*. Geraadpleegd van [Als pesten samengaat met discriminatie | Nederlands Jeugdinstituut](#).

Open Democracy. (n.d.). *Become like us: the Dutch and racism*. Geraadpleegd van <https://www.opendemocracy.net/people-migrationeurope/article 1616.jsp>.

Psychologie.nl. (2023). *De verwoestende gevolgen van discriminatie*. Geraadpleegd van <https://psycholoog.nl/blogs/de-verwoestende-gevolgen-van-discriminatie/>.

Smith, J., & Johnson, L. (2022). *Discrimination experience among children and adolescents: Results of an instrument search and cognitive*

interviews with pupils in preschool, elementary, and primary schools. *Journal of Educational Psychology*, 114(2), 345-360.

<https://doi.org/10.1037/edu0000678>.

Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. (2023). *Aard, omvang en oorzaken van discriminatie en racisme in Nederland*. Geraadpleegd van <https://www.staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl/publicaties/publicaties/2023/12/12/index>.

Tellings, A. (2021). *De relatie tussen normoverdracht, normwaarneming, en tolerante attitudes bij Nederlandse brugklassers en 18-25-jarigen: Een experimenteel vragenlijstonderzoek*. *Pedagogiek*, 41(3), 207-223. <https://doi.org/10.5117/PED2021.3.007.TELL>.

Tweede Kamer. (2023). *Aard, omvang en oorzaken van discriminatie en racisme in Nederland*. Geraadpleegd van <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2023D49662>

.

UNICEF. (2021). *The State of the World's Children 2021. On My Mind: Promoting, protecting and caring for children's mental health*. Geraadpleegd van [The State of the World's Children 2021 | UNICEF](#).

UNICEF Nederland. (2023). *1 op 2 jongeren in Nederland ziet discriminatie op basis van huidskleur of afkomst*. Geraadpleegd van <https://www.unicef.nl/nieuws/2023-12-15-unicef-1-op-2-jongeren-in-nederland-ziet-discriminatie-op-basis-van-huidskleur-of-afkomst>.

Van der Ent, B., Dagevos, J., & Stam, T. (2020). *Syrian-born children with a refugee background in Rotterdam: A child-centred approach to explore their social contacts and the experienced social climate in the Netherlands*. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 15(1), 1721985.

<https://doi.org/10.1080/17482631.2020.1721985>

Vedder, P., Wenink, E., & van Geel, M. (2017). *Intergroup contact and prejudice between Dutch majority and Muslim minority youth in the Netherlands*. *Journal of Social Issues*, 73(4), 819-835.

<https://doi.org/10.1111/josi.12250>.

Verweij Jonker Instituut. (2023). *Discriminatie schaadt mentale gezondheid van jongeren met migratieachtergrond. Nieuw onderzoek naar mentale gezondheid van jongeren in Nederland*. Geraadpleegd van [Discriminatie schaadt mentale gezondheid van jongeren met migratieachtergrond - Verweij-Jonker Instituut](#).

Verweij Jonker Instituut. (2023). *Ongelijkheid in welzijn. Een mixed-methode onderzoek naar de mentale gezondheid van Nederlandse jongeren met en zonder migratieachtergrond*. Geraadpleegd van [322030 Ongelijkheid-in-welzijn.pdf](#).

Williams DR, Lawrence JA, Davis BA. *Racism and Health: Evidence and Needed Research*. *Annu Rev Public Health*. 2019 Apr 1;40:105-125. doi: 10.1146/annurev-publhealth-040218-043750. Epub 2019 Feb 2. PMID: 30601726; PMCID: PMC6532402.

B2. Verantwoording werkwijze

Het onderzoek bestaat uit drie fasen: voorbereiding, uitvoering en conclusie en aanbeveling. In de voorbereiding is een korte literatuurstudie gedaan en zijn door de Kinderombudsman gesprekken gevoerd met relevante instanties. In de uitvoeringsfase werkte de Kinderombudsman samen met Stichting Alexander bij het raadplegen van kinderen en jongeren.

*Focusgroepen*³¹

De focusgroepen worden idealiter georganiseerd op locaties waar kinderen en jongeren zich al bevinden, zoals scholen, jongerenwerk en kerkelijke gemeenschappen. De Kinderombudsman Amsterdam heeft haar contacten ingezet voor de werving, de logistieke organisatie, zoals het regelen van data, locaties, catering en toestemmingsformulieren was de verantwoordelijkheid van Stichting Alexander.

Bij een focusgroep wordt gedurende ongeveer één tot anderhalf uur met (idealiter) zes tot acht deelnemers gepraat aan de hand van een leidraad, onder leiding van een gespreksleider. Focusgroepen zijn geschikt om te achterhalen welke meningen, opvattingen en waarden er binnen bepaalde groepen bestaan over een probleem of vraagstuk. Een belangrijk kenmerk van focusgroepen is dat respondenten direct op elkaar kunnen reageren waardoor ketens van associaties, persoonlijke ervaringen, normen en waarden ontstaan: het onderwerp wordt in de breedte afgetast. De leidraad van een focusgroep is semigestructureerd: van tevoren wordt een lijst met onderwerpen vastgesteld die dienen als houvast tijdens het gesprek. Er worden open vragen gesteld die uitnodigen tot het delen van ervaringen en perspectieven.

³¹ Zie Bijlage B3 Leidraad focusgroepen.

Verder bevat de gespreksleidraad voor de focusgesprekken in dit onderzoek, naast vragen voor kinderen en jongeren (8-18 jaar) over de onderzoeksthema's verschillende onderdelen die zijn bedoeld om de respondenten te informeren over het onderzoek, anonimiteit en *informed consent* en kennis te laten met elkaar en de onderzoekers.

In samenwerking met de Kinderombudsman heeft Stichting Alexander een leidraad opgesteld voor focusgesprekken met kinderen en er is een wervingsplan uitgevoerd om een diverse groep kinderen te bereiken. Het netwerk van beide instanties is gevraagd om hen in contact te brengen met kinderen en jongeren die ervaringen hebben met discriminatie en racisme. De focusgroepen zijn georganiseerd per leeftijdsgroep. Er is gebruik gemaakt van actieve werkvormen om de kinderen te betrekken. De aanpak van de focusgroepen, met nadrukkelijke aandacht voor gesprekstechniek en –proces met jongeren uit verschillende leeftijdsgroepen – zijn gebaseerd op methodes van eerdere focusgroepen van Stichting Alexander en op werkwijzen en adviezen van de leden van de klankbordgroep.³²

In totaal zijn op zes locaties focusgroep sessies uitgevoerd, variërend van 4 tot 35 deelnemers. De bijeenkomsten vonden plaats in stadsdeelkantoren (Nieuw-West, Zuidoost, Noord), in een multifunctioneel gebouw (Oost), een jongerencentrum (Zuid) en in een boksschool (Bos en Lommer). Hiernaast is nog een gesprek gevoerd, op basis van voorlopige bevindingen uit dit onderzoek, met een kinderpanel tijdens het nationaal congres (20 juni 2024) van de Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme. Ook is over de voorlopige bevindingen gesproken met zeven kinderen van 'Discussiëren kun je leren'. Zij hebben op de bevindingen kunnen reflecteren en hebben tevens meegedacht over oplossingsrichtingen.

³² Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR), Fawaka Wereldburgerschap, Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam, Stichting Alexander.

Tot slot is (een afvaardiging van) de Kinderraad van de gemeente Amsterdam gevraagd naar hun ervaringen en hun op de voorlopige resultaten van het onderzoek. De focusgesprekken zijn uitgevoerd door onderzoekers van Stichting Alexander en de Kinderombudsman gezamenlijk.

In de respondentengroep zijn 12-15-jarigen ondervertegenwoordigd. Om deze groep te bereiken is geworven in stadsdeel Nieuw-West in verschillende netwerken van jongerenwerk, een sportschool en het programma Kansen voor de Jeugd van het stadsdeel. Veel jongeren kwamen op het laatste moment niet bij het focusgesprek waarna in overleg met jongerenwerkers en sporttrainers de wervingsstrategie is aangepast. Dat leverde geen nieuwe aanmeldingen op. Van de 19 jongeren die wel zijn gesproken, meende de meerderheid dat er eigenlijk geen problemen werden ervaren met discriminatie en racisme, hoewel dat volgens hun begeleiders juist wel het geval was en wat ze ook konden onderbouwen met voorbeelden. De onderzoekers constateren daarom dat deze aanzienlijk grote groep niet bereid was om hun ervaringen met de onderzoekers en wellicht ook in bijzijn van hun 'peers' te delen. Het is voorstelbaar dat voor aanvullende verklaringen en oplossingen voor de lage respons in deze leeftijdsgroep expertise van andere disciplines nodig is.

Individuele diepte-interviews

Naast de focusgroepen zijn semigestructureerde diepte-interviews gehouden. In principe volgt het gesprek de leidraad van de focusgroepen, maar de volgorde en de focus wordt mede bepaald door de deelnemer. De diepte-interviews zijn uitgevoerd door onderzoekers van de Kinderombudsman.

Respondenten

Het doel van het onderzoek was om minimaal 50 kinderen te spreken, verdeeld over verschillende stadsdelen in Amsterdam, in de leeftijd van 8 tot 18 jaar. Dit omvat zowel bovenbouwleerlingen van het primair onderwijs als leerlingen van het voortgezet onderwijs. Om een veilig klimaat te creëren, zijn de kinderen ingedeeld in leeftijdscohorten: 8-11 jaar, 12-15 jaar, en 16-18 jaar. Uiteindelijk zijn 78 kinderen geraadpleegd in focusgroepen en 2 kinderen in individuele diepte-interviews.

Analyse en rapportage

De focusgroepen en alle interviews zijn opgenomen. De audio-opnames zijn vervolgens getranscribeerd. Voor de analyse is gebruik gemaakt van het dataverwerkingsprogramma WebQDA. In dit programma zijn alle getranscribeerde interviews geüpload. De data zijn vervolgens gecategoriseerd met codes die door de onderzoekers zijn aangemaakt. Het proces van coderen verliep als volgt: eerst zijn er op deductieve wijze grove codes aangemaakt. Deze zijn afgeleid van de onderzoeksvragen. Vervolgens is binnen deze grove codes inductief gecodeerd om de verschillen in ervaringen, perspectieven en behoeften te kunnen ordenen en groeperen. De onderzoekers hebben via het coderingsproces de data geordend en gegroepeerd, en uitspraken van de respondenten gehoord.

B3. Leidraad focusgroepen

Doel: Een ontdekkend onderzoek naar de ervaringen van kinderen en jongeren in Amsterdam met discriminatie en racisme, en naar mogelijke oplossingen die zij zien.

Meenemen: Een bal – Tafelkleed om op te schrijven – Tijdlijn – Post-its

Uitvoerders: Onderzoekers Stichting Alexander en onderzoekers

Kinderombudsman – teams worden per panel bepaald.

1. Welkom, toelichting, kennismaking – 15 minuten

- De deelnemers verwelkomen.
- Stichting Alexander toelichten: Wij zijn een landelijke organisatie die zich inzet voor de inspraak en invloed van kinderen en jongeren. Wij doen allerlei projecten door het land om ervoor te zorgen dat er beter naar kinderen en jongeren hun stem wordt geluisterd, dit kan over allerlei onderwerpen gaan die voor kinderen en jongeren belangrijk zijn.
- Het project toelichten door Kinderombudsman.
In opdracht van de Kinderombudsman van Amsterdam organiseert Stichting Alexander bijeenkomsten met groepen jongeren om een beter beeld te krijgen van het racisme dat kinderen ervaren in Amsterdam en om samen met de jongeren na te denken over oplossingen.

Belangrijke zaken voordat we beginnen:

- Veiligheid: wat jullie vertellen wordt anoniem verwerkt (check: weet iedereen wat dat betekent).
- Wij begrijpen dat dit een gevoelig onderwerp is. En we doen ons best om jullie te helpen om je op je gemak te voelen. Wat hebben jullie nodig?
- Wat jullie vertellen wordt anoniem verwerkt (check: weet iedereen wat dat betekent).

- Er zijn geen goede of slechte antwoorden en je mag delen wat je wilt delen. Het is ook helemaal niet erg als je iets niet begrijpt. Heb je een vraag? Steek je hand op of zeg het hardop. Je mag ook opschrijven wat onduidelijk of lastig is en wat je leuk vindt.

- De enige afspraak die we met jullie willen maken is deze: we willen graag dat iedereen zich fijn voelt om vrij te kunnen praten, daarom behandelen we elkaar en elkaars mening tijdens dit klassengesprek met respect.

- Als je iets hebt gezegd waar je je niet fijn bij voelt, dan mag je dat ook zeggen. Dan gaan wij dat niet gebruiken in ons onderzoek. Ook mag je op elk moment zeggen dat je er geen zin meer in hebt.

- Verder gaan we het ook hebben over oplossingen voor de problemen die jullie aangeven. Helaas kunnen wij niet beloven dat deze ook echt allemaal uitgevoerd gaan worden. Wat we wel kunnen beloven is dat wij ervoor zorgen dat jullie ideeën bij de juiste mensen terechtkomen die dat kunnen.

Ijsbreker

- Voordat we gaan beginnen gaan we even een kleine oefening doen om wakker te worden.
- Iedereen gaat staan.
- Ik geef een bal aan één iemand. Diegene gooit dan de bal door naar degene naast hem/haar. Als je de bal vangt zeg je je naam.
- Nu doen we nog een rondje. Nu, als je de bal vangt moet je jezelf beschrijven in 1 woord.

2. Groepsgesprekken

De groep in drieën opdelen zodat er meer begeleiding is. Groepen worden begeleid door onderzoeker Alexander en/of onderzoeker Kinderombudsman.

A. Woordweb – 5 minuten

In dit onderdeel krijgen de kinderen gezamenlijk een woordweb te zien met als centraal woord 'racisme'. Ze krijgen 5 minuten de tijd om op te schrijven of te tekenen (voor jongeren kinderen) wat in ze opkomt als ze dit woord zien.

B. Tijdlijn maken – 15 minuten

In dit onderdeel krijgt de groep op een groot vel / stuk behangpapier een tijdlijn van een dag voor zich: de tijdlijn loopt van 'Ik word wakker' tot 'Ik ga slapen' (per leeftijdsgroep worden de tijden verschillend ingevuld door de kinderen). Ze worden gevraagd of ze hierbij een normale dag kunnen beschrijven, wat ze doen, met wie, wie ze tegenkomen en wat ze meemaken. Vervolgens laten we deelnemers op de tijdlijn iets schrijven of tekenen in antwoord op de vraag: op welke momenten op zo'n dag kan je (of een ander?) discriminatie of racisme meemaken? Hierbij doen we eventueel een check op locaties / leefdoeinen aan de hand van voorbeelden, voor zover deze niet door de deelnemers zijn genoemd.

C. Focused Conversation – 45 minuten

We bespreken een aantal van die situaties (in de tijdlijn) in een Focused Conversation. Dit is een gespreksmethode waarin achtereenvolgens 4 gespreksfasen (met bijbehorende vragen) doorlopen: (1) Objectieve vragen (2) Reflectieve vragen (3) Interpretatie vragen (4) Besluitvormende vragen. Het voordeel van deze structuur is dat alle deelnemers de logica van het gesprek kunnen volgen, en over dezelfde informatie en begrip beschikken voordat ze tot (gezamenlijke) conclusies komen. Dit gesprek vindt plaats in 2 groepen, waarbij elke groep aan een tafel(groep) zit. Op tafel ligt een papieren tafelkleed met pennen en

stiften waarmee tijdens het gesprek de onderzoeker en de deelnemers hun antwoorden opschrijven en tekenen.

Objectieve vragen = vragen naar feiten

Heb je weleens gezien dat iemand werd gediscrimineerd door een volwassene?

Kun je voorbeelden noemen van een gebeurtenis.

- Wat zag je gebeuren?
- Wat werd er toen gezegd? (Letterlijke woorden)
- Waar gebeurde dit?

Heb je weleens ervaring gehad met discriminatie van een volwassene? (School/vrije tijd/openbaar (buurt)/online/politie maatschappij)

- Wat zag je gebeuren?
- Wat werd er toen gezegd? (Letterlijke woorden)
- Waar gebeurde dit?

Reflectieve vragen = vragen naar reacties en associaties

Toen je zag dat iemand anders gediscrimineerd werd door een volwassene:

- Hoe voelde je je daardoor toen over?
- Hoe voel je je er nu over?
- Was je er verbaasd door?

Toen jij een keer gediscrimineerd werd door een volwassene:

- Hoe ging je daar toen mee om?
- Hoe voelde je je daar toen over?
- Hoe voel je je nu als je daarop terugkijkt?
- Hoe zou je er nu mee om gaan?
- Was je er verbaasd door?
- Liet je toen zien aan je omgeving dat je dat niet fijn vond?

Interpretatie vragen: vragen naar betekenis van ervaringen

Toen jij zag dat iemand gediscrimineerd werd en je daar een gevoel bij had:

- Hoezo denk jij dat je je zo voelde daardoor?
- Hoe reageerde de ander erop?
- Heb je het hier toen over gehad met diegene?

Toen jij zelf gediscrimineerd werd en je daar een gevoel bij had:

- Hoezo denk je dat je je daar zo door voelde?
- Hoe reageerde jouw omgeving?
- Wist je dat er plekken zijn om dit te melden?
- Heb je daar toen een melding van gedaan?
- Hoe reageerde mensen toen je dat meldde/vertelde?
- Wat zou je als advies geven aan iemand anders die gediscrimineerd wordt?

Hebben jullie weleens uitleg/voorlichting gehad over racisme?

- Wat vond je daarvan?
- Zou je dat wel vaker willen?

Besluitenvormende vragen: vragen naar voorkeuren in keuzes en besluiten

Wat nu? Wij willen ook graag samen met jullie denken over oplossingen voor racisme. Onze belangrijkste vraag is: Wat nu? Of: Als je kijkt naar wat we allemaal besproken hebben: wat moet er nu gebeuren, en wie moet dat doen? Inventariseren en doorspreken van besluiten en favoriete oplossingen.

- Check: Stel je nu voor dat jullie de burgemeester van Amsterdam zijn.
- Wat zou kinderen helpen die racisme ervaren?
- Wat moet er gebeuren om racisme te verminderen?
- Wat zou jullie ideale situatie zijn wat betreft racisme?
- Wat zouden jullie anders willen zien?
- Wat zouden jullie veranderen?

D. Afsluiting - 10 minuten

Kort kinderen / jongeren laten vertellen wat in de groepjes is besproken. Onderzoekers vertellen de kinderen / jongeren wat zij concreet verder gaan doen met inbreng. Bedanken voor de aanwezigheid: wij zullen jullie inbreng uitwerken samen met de gesprekken die we nog voeren met andere groepen.

- Hoe vonden jullie dit?
- Vind je het leuk om langer betrokken te blijven bij dit onderwerp? Wil je van ons terug horen wat wij hebben gedaan met jullie verhalen en ideeën?
- Tips en tops: als jullie die hebben, mogen jullie die op het tafelkleed plakken met een post-it.

Colofon:

Ombudsman Metropool Amsterdam

Jacob Bontiusplaats 9, 1018 LL Amsterdam

Amsterdam, 20 november 2024

Copyright © - ombudsmanmetropool.nl

